

2 З УСЁЙ КРАІНЫ

лісты ў рэдакцыю

«Бясплатная адукацыя»

З кожным днём усё больш праконваеся, што нашы систэмы адукацыі і сацыяльнай аховы вельмі хутка «прагніваюць».

З 12 траўня ў школах Менскі адміністрацыі «бясплатныя сіняданкі». Дырэктары школ кажуць, што міністэрства не пералічвае грошай, нават кухары не атрымліваюць зарплату ўжо некалькі месяцаў. Гэтым яны апраўдаюцца перад голаднімі шкалярамі, якіх прымушаюць самастойна наўбываць абеды за свае гроши.

Некалькі гадоў таму нас прымусілі плаціць за падручнікі, і мы згадзіліся. Таксама цяпер вельмі рэдка можна сустрэць прыбіральшчыц, якія мыюць клясы. Гэты абавязак «павесілі» на вучняў — мы і з гэтым згадзіліся. Яшчэ адно: цяпер усе вучні павінны кожны год рамантаваць самастойна сваю клясу. Ды гроши даводзіцца здаваць на гэту спрабу не малых, ня ўсе могуць гэта зрабіць. Напрыклад, у клясе майго сябра на рамонт павінны сабраць стадаляраў увогуле. Мы і з гэтым згаджаемся.

Што кіраўніцтва яшчэ прыдумае, застаецца толькі здагадвачаца.

Максім Іванцоў, Менск

Леў Талстой як лютэрка

На экране — узрушены расейскі генэрал. Чарговая непрыемнасць. Злыдні-чачэны «подла абстравялі нашых хлопцаў». І настолькі генэрал гэтым абураны, што спачатку думаеш: мо чачэны гэта пахамску сябе паводзілі дзе-небудзь пад Волагдаю ці Розанню? Да не. Хлопцы былі далёка ад родных мясцін, а злыдні нашмат бліжэй. Хоць для генэрала гэта, пэўна, «спакон расейская зямля».

Цікавы выраз: «подла абстравялі». Расейскія контрактнікі бадай абстрэльваюць высакародна ці пяшотна. Напрыклад, як абстрэльвалі тых жа чачэнай пад час Каўказскай вайны мінулага стагодзьдзя. За 47 гадоў тае

высакароднасці чачэнаў паменела на дзівье трэці. Ці так, як у час бамбаванняў наядайняга часу, калі ад насыльнікай гроўненскага дзіцячага дому засталіся толькі крывавыя плямы. А можна яшчэ больш высакародна. Арганізація масавыя выезд у Казахстан у вагонах для ската, а тых, хто непрыгодны для такой экспурсіі, спаліць жыўцом. Усё гэта пішуць не на сайце «Каўказцэнтру» й ня лорд Джад, а такія вядомыя ў Рэспублікі людзі, як палітык Iван Рыбкін, пісьменнік Анатоль Прыстаўкін.

Некалі тое самае пісаў Леў Талстой у аповесці «Хаджы-Мурат». Раздзел XVII. Расейскія войскі наведваюць чачэнскі аўул. Іхныя высакародныя паводзіны робяць на жыхароў глыбокое ўражанне. «Пачуцьцё, якое мелі ўсе чачэнцы, і малыя, і старыя, было мацнейшым за нянавісць. Гэта была не нянавісць, а непрызнанне гэтых расейскіх сабак людзімі і такія пагарда, агіда, гідлівасць і нейразуменне перад недарэчнай жорсткасцю гэтых істотаў, што жаданне нішчыць іх, як корыць вынішчэння шчуроў, ядавітых павукоў і вайкоў, было такім сама натуральным пачуцьцём, як пачуцьцё самазахавання».

Мо каму гэты ўрываць і не спадабаецца, што паробіш. Ленін казаў, што Талстой — гэта лютэрка. А на лютэрка няма чаго наракаць, калі нос крыва.

Аляксандар Мірскі, Барысаў

Два бакі

О Беларусь, моя калыска,
Жыцьцё маё, прытулак мой!
З гарачаю любою нізка
Схіляюся перад табой.

Такі верш Пятра Глебкі можна прачытаць на рэкламным шыцице, што месціцца ля станцыі мэтро «Акадэмія Навук». А з другога боку шыты — віншаваныні з «Днём перамогі» на тле расейскага трывалёру.

Адцураліся сваёй калыскі, дык скора паспытаем расейскай — няўтульной, мулкай, съюзодзейнай...

Вячка Васіленак, Менск

ВОДГУКІ

Заўвага Белага Фронту

У мінулым нумары «НН» мы надрукавалі ліст нашага чытача зь Берасця сп. Тылера пра берасцейскую арганізацыю skinhead-аў «Белы Фронт». У адказ нам прыйшоў факс, дзе, між іншым, гаворыцца:

«БФ ніколі не быў структурнай адзінкай РНЕ, не выступаў з ім адзінкі фронтам. БФ не падзяляе ідэалёгію РНЕ.

БФ ніколі не вытлумачваў сваёго зяўленія лёзунгам White Pride. Такога лёзунгу мы ўвогуле не выкарыстоўваем.

БФ паважліва ставіцца да

ПАМЕРЛА СОФ'Я РОХКІНД

11 траўня на 97-м годзе пайшла з жыцця лінгвістка Соф'я (або Шпринца) Рохкінд, ці не найстарайшая з наўкоўцаў Беларусі. Нарадзілася яна ў Талачыне ў адзінкай габрэйскай сям'і. У 1920-х вычылася ўва ўніверсітэтах Рэспублікі, потым працавала ў габрэйскіх школах Беларусі, скончыла аспірантуру ў беларускай Акадэміі Навук. Спэцыялізавалася ў амерыканскай літаратуры, працавала і ў галіне беларускага мовазнанія. Слаўнай ува ўсім сьвеце яе зрабіў першы і адзін ідыш-расейскі слоўнік, які яна склаў на падтрымкі з Г. Шклярам (вышыя ў Менску ў 1940 г.). Спн. Соф'я была добрым чалавекам, дапамагала ўсім, каму магла, мела шмат вучнёў. Пачэсна прыйшла свой доўгі жыццёві шлях, ня здрадзіўшы сіярам у гэтым сталінскага тэатру. Сама звідзіўлася, як азалася. У апошнія гады амаль што страціла зрок ды слых, аднак перакладала вершы, напісала цікавыя ўспаміны. Ахвотна распавядала пра былую эпоху, бо захоўвала памяць пра ўсё. Будзьма ж і мы памятаць, што быў такі чалавек, Соф'я Рохкінд.

В.Р.

У Наваполацку зьявіца съмецьцезавод

У Наваполацку праблему адкіду плянуюць вырашыць з дапамогай новага прадпрыемства, што мусіць зьявіцца неўзабаве: у Нафтаградзе пабудуюць съмецьцезавод.

Сёлета мяркуюць скончыць падрыхтоўку праекту, а з наступнага года за справу возьмутца будаўнікі. Мэр Наваполацку Аляксандар Камароў заявіў, што ўжо знайшлася фірма з Нямеччыны, што згадзілася краўтаваць будоўлю. Крэдыт гроны немыцца даюць на 15 гадоў пад малыя прапрэенты. Завод будзе абслугоўваць Полацак з Наваполацкам ды ўесь раён.

Тры гады турмы за жарцік

У Наваполацку днімі засудзілі «тэлефоннага тэрарыста» — вучня сёмае класы СШ №7. Раніцай 23 сакавіка ў 9.45 невядомы патэлефанаваў у прыёмную наваполацкага СШ №9 і паведаміў, што ў будынку — бомба. Сакратарка школы скеміла, што голас быў як падлетка 13—14 гадоў.

Тэрмінова прыбыла міліцыя, пажарнікі, брыгада «Хуткі дапамогі», сапёра-піратажнічая група з вайсковай часткі з Полацку. Усіх са школы (каля 700 чалавек) эвакуявалі, будынак ачапілі. Але выбуховых прыладаў у школе, як заўжды, не апынулася. Неўзабаве міліцэйскія съледчыя «вылічылі» самога жарташніка.

Чэркаўскія ўлады дазволілі разыбараць і выкарыстоўваць па новай маёмасць, што яшчэ засцялалася некранутая ў забруджанай радыяцыйнай зоне. 10 гадоў тут прымалі адмысловыя атрады аховы, дасыпалі спэцыялістамі, каб пасупова і бяз школы навакольлю ўтылізаваць брудную маёмасць. А цяпер во ю. І пацякла радыяцыя з зоны...

ПАЗЫТЫВЫ

НОВЫЯ ПЛЯНЫ ЎРАДУ

Два гады вучыцца чалавек размаўляць, а астатніе жыцьцё ў газетах, часопісах і інтэрнэце — язык за зубамі тримаць. Бо надта небяспечная реч — слова. І складаная. Розныя спэцыялісты тымі складанасцямі займаюцца.

Перакладчыкі імкнущыца захаваць сэнс і мілагучнасць іншаземнай мовы. Крыптографы — пазбавіць кадаваны тэкст усялякай структуры, каб вораг не расшыфраваў. Стэнаграфісты — захаваць дзеля вечнасці афіцыйных словамі. А тэлеграфісты і праграмісты, карэктары і варожбіткі...

Але ўсё гэта дробязь у падынанні з Правадырамі Людзяй. Словам іхнымі наканавана быць лёсавыззначальнімі. Прайда, уцяміць, пра што ён вядзе гаворку, нават на кожны прамоўца сам можа, бо рэдка хто з начальнікаў сам піша. Што там ужо казаць пра слухачоў!

Асабліва цымяная сітуацыя склалася ў глядачу і слухачу, якія даведаліся амаль адначасова пра існаваныя новых і аднолькава заблытах урадавых праграмаў Беларусі і Рэспублікі.

Райм чытачом «НН» пра-

14-гадовы хлагчук, нагледзеўшыся тэлевізіі, вырашыў праверыць, ці апаратура спрацоўвае экстэрнай службы. Патэлефанаваў у суседнюю школу (іх падзяляе якіх мэтраў 100) і з задавальненнем назіраў, як завіхаўца сапёры.

Айчына правасудзьдзе яго засудзіла не шкадуючы, роўна як Чыгіра: тро гады пазбаўленыя волі з адтэрміноўкай выкананыя прысуду на два гады. Дыя рахункі ад гарадзіцкіх службай ягоным бацькам прыйдзеца аплаціць.

Андрэй Аляксандравіч, Наваполацак

Садкі зачыняюцца

Магілёўскі гігант індустрый, аўяднанне «Хімвалакно», зачынила 7 дзіцячых садкоў, у якіх хадзілі каля 3000 дзіцяцей. Дырэкцыя тлумачыць свое дзеяньне нястачай грошей. Неаплочаныя рахункі па ўтрыманыні садкоў складаюць пад 150 мільёнаў рублёў. «Хімвалакно», на якім працуе 20000 чалавек, і самое не піре.

Съмерць на вынас

Чэркаўскія ўлады дазволілі разыбараць і выкарыстоўваць па новай маёмасць, што яшчэ засцялалася некранутая ў забруджанай радыяцыйнай зоне. 10 гадоў тут прымалі адмысловыя атрады аховы, дасыпалі спэцыялістамі, каб пасупова і бяз школы навакольлю ўтылізаваць брудную маёмасць. Алеўкаўскія ўлады дазволілі разыбараць і выкарыстоўваць па новай маёмасць, што яшчэ засцялалася некранутая ў забруджанай радыяцыйнай зоне. 10 гадоў тут прымалі адмысловыя атрады аховы, дасыпалі спэцыялістамі, каб пасупова і бяз школы навакольлю ўтылізаваць брудную маёмасць. Алеўкаўскія ўлады дазволілі разыбараць і выкарыстоўваць па новай маёмасць, што яшчэ засцялалася некранутая ў забруджанай радыяцыйнай зоне. 10 гадоў тут прымалі адмысловыя атрады аховы, дасыпалі спэцыялістамі, каб пасупова і бяз школы навакольлю ўтылізаваць брудную маёмасць. Алеўкаўскія ўлады дазволілі разыбараць і выкарыстоўваць па новай маёмасць, што яшчэ засцялалася некранутая ў забруджанай радыяцыйнай зоне. 10 гадоў тут прымалі адмысловыя атрады аховы, дасыпалі спэцыялістамі, каб пасупова і бяз школы навакольлю ўтылізаваць брудную маёмасць. Алеўкаўскія ўлады дазволілі разыбараць і выкарыстоўваць па новай маёмасць, што яшчэ засцялалася некранутая ў забруджанай радыяцыйнай зоне. 10 гадоў тут прымалі адмысловыя атрады аховы, дасыпалі спэцыялістамі, каб пасупова і бяз школы навакольлю ўтылізаваць брудную маёмасць. Алеўкаўскія ўлады дазволілі разыбараць і выкарыстоўваць па новай маёмасць, што яшчэ засцялалася некранутая ў забруджанай радыяцыйнай зоне. 10 гадоў тут прымалі адмысловыя атрады аховы, дасыпалі спэцыялістамі, каб пасупова і бяз школы навакольлю ўтылізаваць брудную маёмасць. Алеўкаўскія ўлады дазволілі разыбараць і выкарыстоўваць па новай маёмасць, што яшчэ засцялалася некранутая ў забруджанай радыяцыйнай зоне. 10 гадоў тут прымалі адмысловыя атрады аховы, дасыпалі спэцыялістамі, каб пасупова і бяз школы навакольлю ўтылізаваць брудную маёмасць. Алеўкаўскія ўлады дазволілі разыбараць і выкарыстоўваць па новай маёмасць, што яшчэ засцялалася некранутая ў забруджанай радыяцыйнай зоне. 10 гадоў тут прымалі адмысловыя атрады аховы, дасыпалі спэцыялістамі, каб пасупова і бяз школы навакольлю ўтылізаваць брудную маёмасць. Алеўкаўскія ўлады дазволілі разыбараць і выкарыстоўваць па новай маёмасць, што яшчэ засцялалася некранутая ў забруджанай радыяцыйнай зоне. 10 гадоў тут прымалі адмысловыя атрады аховы, дасыпалі спэцыялістамі, каб пасупова і бяз школы навак

«НН»: Ёсьць думка, што пры сёньняшніх тэмпах русіфікацыі наша незалежнасць трывамеца толькі на нелегітимнасці Лукашэнкі: Расея ня хоча пасаваць уласны вобраз і легітимнасць аб'яднаньем. Беларуск жа і палітычна, і эканамічна, і маральна гатоўская стаць часткай Расейскай Федэрэцыі. І таму, як толькі ў Беларусі зьявіцца любая, толькі што легітимная ўлада, Беларусь на заўтра ж станеца часткай Расеі...

Міхail Чыгір: Апошнія аптытаныні паказваюць, што большасць насельніцтва не жадае аб'яднаньня. Супрацоўніцтва хоцьць, а аб'яднаньня — не. Правець інтэграцыі, думаю, забавіць абароты, бо Лукашэнка марыў, што аб'яднаньне дасць яму падставу балітавацца на прэзыдэнта Расеі. Гэтага ня здарылася, да ўлады прыйшоў Пуцін. Лукашэнка ня будзе паскараць гэтага працэсу. Дык Пуцін разумее, што аб'яднаньне з краінай зь нелегітимным прэзыдэнтам і парламэнтам немагчымае. Міжнародная супольнасць адразагавала б на гэткве адэватні. Размовы пра інтэграцыю будуць весьціся ў далей, будзе нешта рабіцца ў эканамічнай сфер-

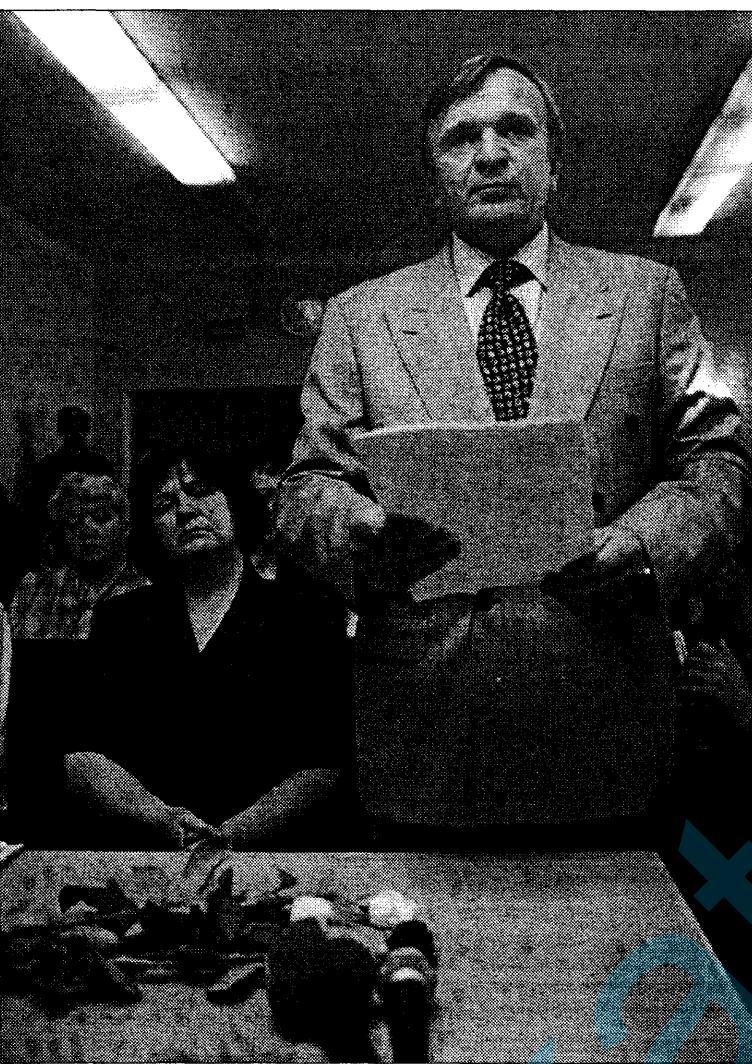
будзеца. На такое Лукашэнку можа падстурхнуць толькі вельмі цяжкае эканамічнае становішча.

«НН»: Што лепш: незалежнасць з Лукашэнкам ці дэмакратызацыя і рынакавыя реформы цаной страты незалежнасці?

М.Ч.: Незалежнасць — гэта самае важнае. Аб'яднанца проста, разъяднанца і адбудаваць дзяржаву будзе цяжкай.

«НН»: Вы асабіста гатовыя падтрымаць Лукашэнку, калі ён зменіць палітычны і эканамічны курс?

М.Ч.: Я вам скажу больш. Пазатым летам людзі Лукашэнкі прапанавалі мне вярнуцца і працаваць ува ўрадзе. Каб я бачыў, што ён змяніе курс, што ён на іншай аснове будзе адносіны з Захадам і міжнароднымі фінансавымі арганізацыямі, што эканоміку ён пачынае разъвіваць у іншым кірунку, што будзе дзяржаву на базе прыватнай уласнасці, я даў бы згоду працаваць, але пакуль я нічога гэтага ня бачу. Было б вельмі добра, каб ён памяняў свой курс, стаўленне да яго змянілася б, але я ня веру ў ягоную здольнасць памяняць

боку ўладаў, якому спадарожнічаў Ваш арышт і зынікненне Захаранкі? Агульная слабасць незалежнага беларускага грамадзтва? Тоэ, што на волі не засталося кандыдата, які б ездзіў ад заводу да заводу, ад вёскі да вёскі?

М.Ч.: Усё разам, але найперш дзеяніні ўладаў. Калі пачаліся беспрэцэдэнтныя рэпресіі ўладаў, людзі спалахаліся. Па-другое, мы не атрымалі на выбары тых фінансавых сродкаў, на якія разылічвалі. Можа, мы б атрымалі больш сродкаў, каб я застаўся на свабодзе. Дык грамадзтва летася яшчэ не было зусім гатовава да такой акцыі. Ужо сёлета гатоўнасць грамадзтва вышэйшая. Пасля тых дзеяніні ўладаў нам тра было спыніць выбары і прызнаць, што далей працягваць выбары мы ня можам, а тое, што камісія працягвала працаваць са статыстыкай, лічу, што гэта была памылка.

«НН»: Гэта была памылка Ганчара?

М.Ч.: Думаю, што Ганчар гэта ўзгадніў з іншымі, найперш — з Шарэцкім. Я сам быў у турме.

Але ў цэлым выбары былі вельмі пазытыўнымі гістарычнымі актамі. Пасля іх палітычная актыўнасць у краіне рэзка ўзрасла і апазыцыя зразумела, што трэба аб'ядноўвацца.

«НН»: Ці вядома Вам пра зынікненне Захаранкі Ганчара нешта такое, чаго б ня ведалі іншыя?

М.Ч.: Часта спрабую атрымальці нейкую інфармацыю. Што тычыцца Ганчара, дык нейкай надзея ёсьць, нейкія людзі кажуць, што ён яшчэ жывы. Што да Захаранкі, дык нават такіх слабых надзеяў ня маю — нічога ня ведаю.

«НН»:

«НН»: I што, на Вярхоўны Савет сапраўды можна ўскладаць спадзяванні?

М.Ч.: Калі выбары ня будуць прызнаныя і Захад падтрымае Вярхоўны Савет 13 склікання, і пойдзе адкрыта падтрымка і фінансаванье, ён набудзе новую силу.

«НН»: А беларуская эміграцыя?

М.Ч.: Эміграцыя актыўнага ўплыву аказаць ня зможа.

«НН»: Вяртанье ў Беларусь Івонкі Сурвіллы магло б добра паўпільваць на сітуацыю ў краіне?

М.Ч.: У сёньняшній сітуацыі яна вярнуцца сюды ня можа.

Прыехаць у краіну з таталітарнымі режымамі — вялікі шанец аказацца там, дзе, хацелася б, каб людзі не знаходзіліся. Падзеі могуць разъвівацца па-рознаму, але ў сёньняшній сітуацыі, лічу, яна не павінна тут з'яўляцца, бо гэта небясьпечна для жыхароў.

«НН»: Які б сценар на восень Вы прапанавалі б апазыцыі?

М.Ч.: Калі ня ўдасца супольнымі намаганнямі зрабіць выбары дэмакратычнымі, дык апазыцыя мусіць заклікаць Захад — і гэта тады адбудзеца аўтаматычна — каб вынікі парламэнтскіх выбару ня былі прызнаныя міжнародным супольніцтвам.

«НН»: Лібральна прэса выстаўляе Ярмошына й Латыпава падсподнымі апанэнтамі Лукашэнкі, прыхільнікамі палітычнай і эканамічнай лібералізацыі. Што Вы думаеце на гэты конт?

М.Ч.: Якіх яны там апанэнты?! Яны нідзе нічога ня выказаўлі. Што яны там недзе кухонай палітыкай займаюцца... Ня можаш уплываць на палітыку, зь якой ты ня згодны, пакладаць партфель і сядзі ў адстаўку. Ніякай надзеі на тое, што гэтыя людзі паўпільваюць на Лукашэнку, у мене няма.

«НН»: Што стала прычынаю адноснай няўдачы леташніх падпольных прэзыдэнціків выбараў? Непасылядоўнасць Пазыняка? Пачатак непапулярнія ў Беларусі ўмышаныя NATO ў Косаве? Умелася запалохванье з

«НН»: Шкадаваць, што вярнуцца ў Беларусь, не шкадуец?

М.Ч.: Што там шкадаваць? Рашэнне ж прынятае. Некалі ж і ў Беларусі павінна стаць съветла! Вярнуўся, бо зразумеў, што мяне многія палітычныя партыі і ўплывовыя асобы падтрымліваюць. У любым разе час прадаце на нас, я не на рэжым.

«НН»: Цяпер, калі Вы трохі трохі пазыбглі турмы, з кім з асобаў беларускай гісторыі Вы хацелі бы, каб вас паравоўвалі?

М.Ч.: Тую гісторыю, якую я хацеў бы ведаць і прачытаць, у нас ня вельмі й прачытаеш, ня проста пазнаць. Цяжка тamu казаць пра параваньні. Ведаю толькі, што ў нас усіх, хто быў актыўны, вынішчалі. Зынішчалі ўсіх съядомых. Такая наша гісторыя.

Гутарыў Андрэй Дынко

«НАША НІВА». ВЫДАЕЦА З 1906 ГОДУ.

ТЭАТРАЛЬНАЯ ВЯСНА

Фэстываль «Менская вясна-2000» — гэта міжнародная супереч артыстаў і акцыя салідарнасці творцаў некамэрцінага мастацтва з беларускім калегамі, адрезанымі ад культурнага жыцця Эўропы.

У тэатры «Вольная сцэна» прайшоў паказ відеафільмаў пра найноўшыя эксперыменты ў тэатральным мастацтве Захаду (увесені да нас мае завітаць знакаміты амэрыканскі *Living Theater*), а таксама пра малаяўнічыя вулічныя акцыі апазыцыйных рухаў у Польшчы і Югаславіі. Кіраўнік тэатру «Акадэмія руху» Войцех Крукоскі падзяліўся ўспамінамі пра змаганье польскіх актораў з камуністычнай дыктатурай. Тэатар *Cogitatur* паказаў мюзыкал. Палякі ж зь цікавасцю паглядзелі спектакаль Гарадзенскага тэатру лялек «Тутэйшыя» (яго двойчы запрашалі на фэстываль у Торуні, і двойчы ўлады не давалі дазволу на выезд). Бадай, лепшы

Ня згіне плён цяжкіх пакут...

16 траўня талачынскае раёнае кіраўніцтва загадала тэрмінова выдаліць кардіны Алеся Пушкіна з тэрыторыі раёну, заявіўшы, што гэтае мастацтва занадта спэцыфічна ўплывае на нацыянальную сувядомасць насељніцтва. 1 траўня ў Коханаве адкрылі экспазыцыю твораў Пушкіна ды мясцовага скульптара Юр'я Палякова. Сюды зъехалася патрыятычна настроеная моладзь з усяго навокольля — і ўжо праз 3 дні пауступіў загад зачыніць выставу. 8 траўня суперечца з коханаўцамі прыяжджаў сам Алеся Пушкін ды шчы паказаў перформанс «Першы беларускі партызан», 14 траўня ў цэнтры Коханава звязвіўся бел-чырвона-белы сцяг, а 15 траўня тамтэйшую суполку ТБМ зладзіла пікет у абарону мовы... Звязаўшы гэтыя падзеі з узьдзеннянем «палітычна небяспечнага» мастацтва, талачынскія раёны ўлады пастаравалі пазбыцца яго ўвогуле, пагражжаючы выкінуць кардіны Алеся Пушкіна, якія часова

беларускі авангардовы спектакль апошняга часу «Елка ў паказаў менскі тэатар «Жэст».

Гарвыканкам забарані беларускім і польскім мастакам-пэрфомэрам выступіць на пляцоўцы перад тэатрам «Дзе-Я»: мастацкая акцыя ўлады прыраўналі да несанкцыянаваных мітынгаў. Міліцыя нават затрымала некалькі журналістаў, якія здымалі разгон гэтых несанкцыянаваных вулічных спектакляў (частку з іх потым паказалі ў ТЮГ). Улады забаранілі нават праводзіць прэс-канферэнцыю па выніках фэстывалю і — зусім ужо съмех — прыграўлі зачыніць клуб «Рэактар», дзе выступалі рок-гурты (адзін з польскіх гуртоў дзеля эпатажу завецца «Рідзіма Рогно», а ліцэнзіі на мужчынскі стрыптыз у клубу, маўляў, няма). Адмарозкі ня любяць вясны.

Юрась Барысевіч

захоўваліся ў пасялковым Доме культуры, праста на вуліцу. Юры Палякоў мусіў неадкладна забраць свае творы дахаты. А кардіны Пушкіна часова прытуліў у сябе адзін добры чалавек. Коханаўскае рэгіянальнае аўяднанне моладзі (КРАМ) вырашила працягваць свой праект. Толькі выставка на кіруеца зараз ужо не ў Талачыні, як плянавалася, а ў якое іншае, больш прыдатнае для культуры месца.

А.Т., Віцебск

Канцэрт у Горках

У Горках у сельгасакадэміі прайшоў цудоўны канцэрт, наладжаны ТБМ і студыяй «Жывы гук». Выступілі фольк-гурт «Верасень», хрысьціянская музичная група «Ласка Божая», дуэт клясычнай музыкі, мясцовы рок-гурт «Калі мерзньеш». Участкі выміліць ушчуваў, што арганізаторы не папрасілі аховы, але ёсам з задавальненнем слухаў і танчыў разам са студэнтамі.

Сямён Глазштайн, Магілёў

ДЖАЗ-ПРАЕКТ ЛЕАНІДА ГУРВІЧА

Выканаўцы:
Леанід Гурвіч
(габой, фартпіяна)
Сяргей Анцішын
(гітара)
Карэн Карапецын
(скрыпка)
Кірыл Шэванда
(бубны, пэркусія)

а таксама:
Аляксандар
Церахаў (гітара)
Наталья Шматкова (фартпіяна)
Вядучая Вольга Залеская (Альфа-Радыё).
31 траўня а 19-й гадзіне ў Доме дружбы (вул. Захараўа 28).
Уваход вольны.

БЕЛАРУСКАЯ СЛУЖБА РАДЫЁ СВАБОДА

ЧАС	KHz	XVALI
18:00 - 19:30	7295, 9610, 11725, 15565	41, 31, 25, 19
22:00 - 23:30	6105, 9535,9750, 11865	49, 31, 25
06:00 - 07:00	6065, 7295, 9635,9750	49, 41, 31

Сярэднія хвей — 576 і 612 кгц
Адрас: 220005 Менск -5, п/с 111;
Vinohradská 1, Praha 110 00 CZ
Інтэрнэт: WWW.SVABODA.ORG

НАСТРОЙЦЕСЯ НА «СВАБОДУ»!

дзёварта быць

Магілёў

23 траўня ў аўторак а 17-й у Палацы піяніраў (галоўны корпус, другі паверх) адбудзеца сустрэча з аўтарам кнігі «10 вякоў беларускай гісторыі» Уладзімерам Арловым.

Горадня

У гарадзенскім Новым Замку адкрылася трэцяя міжнародная мінэралагічна выставка-кірмаш «Свет самацьветаў». Удзел у ёй бяруць майстры з Беларусі, Расеі, Украіны, Конга-Кіншаса. Вырабы з каштоўных камянёў, бурштыну, косьці тут можна абраzu і набыць.

Jazz Made In Belarus

24 траўня ў канцэртнай залі Філармоніі гучыць аўтэнтычны беларускі джаз — грае гурт *Apple Tea*. Квіткі ад 2000 да 3500 рублёў.

Песа Яна Паўла II

Папа Рымскі — ня толькі кіраўнік Касцёлу, але яшчэ й драматург. 23 траўня Польскі Інстытут у Менску з нагоды 80-гадовага юбілею Папы Рымскага прыдстаўляе прэм'еру спектаклю па маты-

вах п'есы Каралі Вайтылы «Перад крамай ювэліра». Сам аўтар лічыць, што гэта п'еса — развага пра таямніцу шлюбу, які часам пераходзіць у драму. Тэатральныя эфекты адмысловы з'ведзены да мінімуму. Пастаноўку з'дзейснілі рэжысёры Ігар Вінкоў ды мастак Віктарыя Сахончык. Пачатак а 19-й. На тэатральнай сцэне Чырвона-га касцёла. Уваход вольны.

Рэдакція газеты запрашает на

працу рэкламнага агента

Тэл.: 227-78-92

Здымет памяшканье пад офіс да 20 м² Тэл.: 227-78-92

Кангрэс беларусістай

22 траўня пачынае нарэшце сваю працу Сусветны кангрэс беларусістай. Ягоныя паседжанні можна наведаць у аўторак з 9-й да 14.30 і з 15-й да 18.30 і ў сераду з 15-й да 18.30 у залі аддзялення гуманітарных навук і мастацтваў Акадэміі Навук Беларусі (Сурганава 1, корпус 2).

Лялькі ў Купалаўскім

На гэтым тыдні ў Менску гасціяю Беларускі тэатар «Лялька» з Віцебску. У сталіцы тэатар завітаў з нагоды свайго 15-годзідзя, а таксама 300-годзідзя першай прафесійнай лялечнай трупы ў Віцебску. Квіткі каштоўныя вельмі танна — 200 рублі. Спектаклі ў памяшканні Купалаўскага.

Спектаклі для дарослых (пачатак а 19-й): 22 ды 27 траўня да 70-годзідзя з днём нараджэння Караткевіча — філізофская прыпавесьць з элементамі балагану «Ладзьдзяя распачы»; 24-га — «Загубленая душа, або пакараные грэшніка» — дыдактычная драма на дэзве дзея паводле Яна Баршчэўскага. Спектаклі для дзяцей (пачатак а 11-й да 13-й): 23 траўня — Міхail Супонін «Чароўная зброя Кэндзо», казка на дэзве дзея; 25-га — Васіль Ліванаў, Юры Энін «Брэмэнскія музыкі», музичная казка на дэзве дзея; 26-га — Оскар Уайлд «Хлопчык-зорка», казка на дэзве дзея.

22 траўня Польскі кінаклуб паказаў фільм «Агнём і мячом» (1999 год, рэжысёр Ежы Гофман) — экранізацыю клясычнай эпапе Генрыка Сянкевіча, самы шыкоўны ды дарагі польскі фільм апошніх гадоў. На экране — інтыгі ды бойкі, любоўныя трохкунткі ды палітычныя змовы XVII ст. Пачатак а 19-й у памяшканні філфакультэту БДУ (ауд.113).

Чыквін

У менскім Доме літаратаў з 22 па 24 траўня пройдзе вечарына беластоцкага паэта Яна Чыквіна, прысвячаная 60-годзідзю аўтара.

Гедымін

24 траўня ваярска-гісторычны клуб «Жалезны воўк» ды майстэрня «Крэда» (Наваполацак) ладзяць у актавай залі Беларускага падуніўэрсытэту спектакль «Гедымін». Пачатак а 18-й.

Крукоўскі

Ці адпавядае нашас грамадства клясычнаму ідэалу? Мікалай Крукоўскі 23 траўня чытае ў Беларускім калегіюме (бібліятэка імя Янкі Купалы) публічную лекцыю «Клясычны ідэал і стан беларускага грамадства». Пачатак а 18.30.

NATO

Франка-беларуская залі інфармацыі бібліятэкі імя Пушкіна запрашает на лекцию прафэсара Жана-Крыстафера Рамэра з Страсбурскага інстытуту палітыч-

польскага сэмінару «Развіццё незалежнай прэсы ў ўмовах сацыяльных, эканамічных і палітычных трансфармацый», што праходзіць у Менску 12-13 траўня. Сярод нашых гасціў пэраважную колькасць складалі журналісты *Gazeta Wyborcza* — найпапулярнейшага штодзённага выдання ў сучаснай Польшчы, якое пайўстала ў выніку дамоўленасцю паміж уладай і апазыцыйнай пад час славутага «Круглага стала» ў 1989 годзе.

Gazeta Wyborcza пачыналася з 8 старонак інфармацыі, з татальнай адсутнасцю грошай і ўласных сродкаў вытворчасці. І памяшканье, і друкарская магутнасць, і паперу трэ было пазычаць у дзяржавы. Але ўсё вырашылі гіганцкі амэрыканскі інвестыцый ў газэту.

Цяпер у газэце болей за 100 старонак, і яна выходит з 19 рэгіянальных аддзяленнях, якія прыстасоўваюць агульнасцянальную форму да мясцовых патрэб і выпускаюць дадаткі з лякальнай інфармацый. Яна мае наклад 500 000 асобнікаў і ў дзесяць разоў больш чытага. Но той, хто купляе газэту ў панядзелак дзяля тэматычнай укладкі «Праца», наўрад ці будзе купляць яе ў аўторак дзяля «Бюро» і «Кампартару», а тая, хто чытае газэту ў юдзелу, будзе купляць яе ў суботу, калі гіт — гэта тэматычны ўкладкі «Дом» і «Нерухомасць». Так *Gazeta Wyborcza* стала прыбытковым ка-

Прыгоды Віні-Пуха

«ГІСТОРЫЯ ЦАЦАК», «ЖЫЦЬЦЁ ЖУКОЎ», «МЕЧ У КАМЕНІ», «БАЛТО», «АЛІСА У КРАІНЕ ЦУДАЎ», «ПРЫГАЖУНЯ У СОННЫМ ЛЕСЕ» — мультыплікацыйныя фільмы, дубляваныя па-беларуску акторамі вядучых менскіх тэатраў.

«ДЗЕД І ЖОРАЎ», «КАЗКІ ПА ТЭЛЕФОНЕ», «АЗБУКА ДЛЯ МАЛЕНЬКІХ», «ЕХАЎ КАЗАЧНІК БАЙ», «ЦІК-ТАК ХОДЗІКІ», «БЕЛАРУСКАЯ НАРОДНАЯ КАЗКІ», «СТОЙКІ АЛАВЯННЫ САЛДАЦІК + КАЛІФ-БУСЕЛ» — аўдыёкасэты з записамі казак, калыханак, песнёй для маленьких беларусаў

ЗАМОРСКАЕ ТУРНЭ ВЯЧОРКІ

Старшыня БНФ Вінцук Вячорка з 14 па 19 траўня быў у Лёндане на запрашэнні Міністэрства замежных справаў Вялікай Брытаніі з афіцыйным візитам. Ён наведаў Палату грамадаў брытанскага парламэнту, дзе меў спаканыні з усімі асноўнымі фракцыямі парламэнту. Размова ўшла пра перспектывы дэмакратызацыі Беларусі, абарону нашай краіны ад замахаў на яе незалежнасць з боку Pacei, а таксама стварэнне дэпутацкага клубу Брытанія—Беларусь. Адбылася таксама гутарка з баравіцай Шатляндзкай, намесніцай міністра замежных спраў. В.Вячорка наведаў не-калькі аналітычных цэнтраў (сярод іх Каралеўскі інстытут міжнародных спраў і оксфордзкі Christ Church College). Асобным пунктам быў сустрэчы з кіраўнікамі міжнародных аддзелаў найбуйнейшых брытанскіх газет *The Sunday Times*, *The Financial Times* і *The Guardian*. У Міжнароднай службе BBC World Service В.Вячорка сустрэўся з кіраўнікамі дэпартаментаў і нацыянальных службаў. Адной з істотных тэмаў размовы была магчымасць адкрыцця беларускіх рэдакцій BBC. На сустрэчы з біскупам Портмунткім Крысыніям Голісам, старшынём Камітэту ўкраінскіх спраў Канфэрэнцыі біскупаў Англіі і Уэльсу В.Вячорка падкрэсліў не-бяспеку апошніх фактаў рэлігійнага пераследу ў Беларусі. Кіраўнік БНФ сустрэўся таксама з а.Аляксандрам Надсанам і беларускім зямляцтвам.

З Лёндану старшыня БНФ накіраваўся з візитам у Вашынгтон. Візит прадоўжыцца да чэрвеня.

Б.Т.

Пакуль мы змагаемся з халадамі ды сяпякотай, многія ёўрапейскія фэрмэрэы ўжо паспяхова правялі сваю пасяўную. Але і ў іх ня ўсё гладка. У чацвер выявілася, што сотні фэрмэраў памылкова заселі генетычна зменене зерне — такое, у якім прамысловым шляхам, з дапамогай геннаі інжынэрый, зменены генетычны код і спадчынныя якасці. Гэтае збожжа трапіла ў зямлю на больш чым 500 брытанскіх фэрмах, на 500 гектарах у Швэціі, 600 га ў Францыі ды 400 га ў Нямеччыне. Але ў вагоне падліла тое, што ўрады гэтых краінаў ведалі пра сітуацыю ўжо амаль месяц, але маўчалі. Усё гэта выйшла наверх пасля заявы кампаніі *Advanta Seeds*, якая прызналася, што выпадкова падмяшала да звычайнага збожжа генетычна зменене.

Першай падала голас Швэція. Яе ўрад тэрмінова пачаў амкаркоўваць, ці ня трэба аддаць загад фэрмэрам зынішчыць усю руину. Потым было вырашана пачаць экспертызы. Прэс-сакратар прэм'ер-міністра Вялікабрытаніі Тоні Блэр паспяшаўся запеўніць, што ніякай не-бяспекі для здароўя людзей няма, бо працэнт «атрутнага» зерня няўлікі — менш за адзін адсотак з таго, што пасяялі.

У апошнія гады GM-прадукты (ад ангельскага *genetically modified* — «генетычна зменены») зрабіліся вялікай праблемай. Прыхільнікі геннаі інжынэріі паказваюць на тое, што навукоў-

цы, зъмяняючы гены расылінаў ды жывёлаў,робяць іх больш урадлівымі ды ўстойлівымі да хваробаў. А супраціўнікі робяць акцэнт на тым, што, магчымы, такія прадукты шкодзяць здароўю людзей, якія ўжываюць генетычна змененую ежу. Таму многія ўрапейскія краіны ў адпаведнасці з дырэктывамі

Эўразійзу абмажкоўваюць камэрцыйныя продаж харчоў, вырабленых з генетычна змененых прадуктаў, а эксперыменты з генамі дазваляюць праводзіць толькі ў спэцыяльных лябараторыях.

Інжынэры целаў

Усе арганізмы маюць пэўны набор генаў у сваёй структуры ДНК. Гены — гэта хімічныя інструкцыі для стварэння падтрымання жыцця. Мадыфікуючы гены, навукоўцы зъмяняюць характеристыкі арганізму. Тэхнолёгія яшча толькі нараджаецца: на сёняня вельмі няпімат GM-расылінаў ды жывёлаў, і сярод расылінаў зусім няма такіх, якія нясуць у сабе гены жывёлаў ці людзей. А такое магчыма, бо паміж відамі існуе пэўнае падабенства — усе, ад інсектаў і чарвякоў да малпаў і чалавека ад нараджэння нясуць у сабе шмат аднолькавых генаў.

Уласна кажучы, сяляне ўжо некалькі тысячай гадоў займаліся «традыцыйнай генетыкай», адбираючы для пасадкі насеянне наилепшых расылінаў. Потым навукоўцы пачалі спрабаваць стварыць новыя расыліны ды жывёлаў з дапамогай радыяцыі ды хімікатаў, стымулюючы мутацыі генаў — некаторыя зъмены былі пры гэтым карысныя, некаторыя наадварот.

Калі парадаўшы ранейшыя мэтады зь лятарэй (навукоўцы чакалі, што сярод многіх зъмененых пасыўным чынам генаў знойдзецца такі, які прынясе плён), дык генныя інжынэріі самі вызнача-

юць нумар выйгрышнага квітка. Новая тэхналёгія дазваляе вылучаць асобныя гены, адказны за пэўную харкаваністку арганізму, ды перадаваць адзінкі ДНК, якія ўтрымліваюць ген, ад аданага арганізму іншаму. Прычым такі абліен магчымы нават паміж рознымі відамі.

Першай расылінай са зъмененай генетыкай быў гатунак табакі, створаны ў 1983 годзе. ЗША былі першай краінай, у якой у 1993-м дазволілі масава вырошчваць ды прадаваць памідоры з запавеленым высыпваннем, а таксама прадукты з іх.

Наступствы

Да чаго можа прывесці геннаі інжынэріі? Дакладна невядома. Вось прыклад: ня так даўно ў ЗША ды Новай Зэляндыі пачалі шырокая эксперыментаваць з развязаннем ласосяў са зъмененымі генамі. Вынікі былі ашаламляльнымі — малеча расла хутчэй разоў у шэсцьць, чым звычайна. Але навукоўцы адразу забілі ў звон: узімкіа небяспека таго, што рыбы зъягнуць са сваіх гадавальнікаў. Самкі ласосяў-мутантаў былі нашмат большыя за звычайных, не мутаваных, і, нягледзячы на тое, што ў многіх з іх былі дэфармаваныя ад нараджэння галовы, яны маглі прыцягнуць да сябе ўсіх самцоў. Патомства рыбінаў-мутантаў вельмі кволае, і вельмі хутка ласосі маглі зусім вырадзіцца ў зынікнучу. Праціўнікі геннаі інжынэріі даводзяць, што зъмены ў структуры ДНК могуць прывесці да таго, што новыя арганізмы зробіцца атрутныя ці будуть выклікаць у спажывчыцоў алергію.

Часта навукоўцы ўстаўляюць у расыліны гены, якія робяць іх устойлівымі да пэстыцыдаў. Потым, калі на палетках труцяць шкодных інсектаў, расыліны засаюцца непашкоджаныя. Аднак тэарэтычна магчымы, што тыя інсекты самі атрымаюць з расылінай мутаваныя гены ды зро-

бяцца супершкоднікамі — ніякая атрутна іх тады ня возьме. А калі такіх «ахоўных» генів трапяцца ў ДНК мікраарганізмаў, якія выклікаюць хваробы? Тады нават са-мыя бяскрайдныя з іх зробіцца невылечнымі.

Але навукоўцы кажуць, што GM-прадукты не нясець у сабе не-бяспекі. Некаторыя генетычна палепшаны харч ужо стала заняту месца на паліцах супермаркетаў, і пакуль ніякіх катастрофаў з-за гэтага ня здарылася. «Мутанты» ня так хутка псуяцца, добра родзяцца, што дапамагае сельскай гаспадарцаў развівацца не экстэнсіўна, а інтэнсіўна, захоўваючы некранутым землі. Іх можна зрабіць і больш карыснымі для чалавека — напрыклад, павялічыць колькасць вітамінаў, якія ўтрымліваюць сябе генетычна зъмененіемі генамі. Вынікі былі ашаламляльнымі — малеча расла хутчэй разоў у шэсцьць, чым звычайна. Але навукоўцы адразу забілі ў звон: узімкіа небяспека таго, што рыбы зъягнуць са сваіх гадавальнікаў. Самкі ласосяў-мутантаў былі нашмат большыя за звычайных, не мутаваных, і, нягледзячы на тое, што ў многіх з іх былі дэфармаваныя ад нараджэння галовы, яны маглі прыцягнуць да сябе ўсіх самцоў. Патомства рыбінаў-мутантаў вельмі кволае, і вельмі хутка ласосі маглі зусім вырадзіцца ў зынікнучу. Праціўнікі геннаі інжынэріі даводзяць, што зъмены ў структуры ДНК могуць прывесці да таго, што новыя арганізмы зробіцца атрутныя ці будуть выклікаць у спажывчыцоў алергію.

Ну, а Беларусь пасля чарнобыльскай катастрофы нагадава адну гіганцкую генную лябараторию, якая выйшла з-пад кантроля. Адна радасць — у «біг-маках» усё з генамі ў парадку. Але ж дзе ўзяць гроши на тыя «біг-макі»...

Алесь Кудрыцкі

ЗАРА ЗА БУГАМ

Польскі друк зноў, як у савецкія часы, стаў для нас прадметам зайдзрасці і захаплення

мэрцыйным практам, прычым амаль 80% ейных прыбыткаў паходзяць ад рэкламы і толькі 20% — ад продажу.

Сярод тых, хто прыехаў у Менск, журналістка Тэрэса Тараньска, аўтарка сусветнавядомай кнігі «Яны». Калісьці Тараньска працавала ў газданай ужо *Kultury*, аднак у самы дзень аўбяшчэння «стану воененгага» ўсе «інтэлігэнцыі» штотыднёвікі разагналі, і яна засталася бяз штатнай працы — вольная і шчасливая. І, каб не згубіць адчуваньня прыналежнасці да журналісткай прафэсіі, начала пісаць кнігу, якая складалася з размовай з быўшымі камуністамі — тымі, хто будаваў пасялявенну Польскую Народную Рэспубліку.

Тэрэса Тараньска паразмаяла з усімі быўшымі знакамітасцямі камуністичнай партыі. Яна прыходзіла да іх па 20 разоў — і зусім не для таго, каб аўбінавацца іх альбо з імі спрачацца, а толькі каб зразумець, чаму яны працавалі на гэтую імпэрию зла. Журналістка не хавала ад іх сваіх поглядаў. Сярод 30 яе суразмоўшай быў Якуб Берман — той самы чалавек, які адказваў у камуністичным палітбюро за быўшыку, ідэалёгію і культуру і займаў у пасялявеннай польскай

гіерархіі другое месца пасля Уладыслава Беруга. Дарэчы, Берут, імём якога дагэтуль называецца адна з менскіх вуліцаў ля Кальварыі, у свой час актыўна супрацоўнічала з гітлерцаўцамі. У 1939 годзе ён уцёк з Варшавы на ўсход, працаўваў у Беластоку у польскамоўнай газэце *Czerwony Sztandar*, а пад час акупациі быў буйным чыноўніком пасыльнікі адміністрацыі ў Менску.

Старая камунікі ахвотна з ёю размаўлялі, упэўненая, што «праклятая апазыцыя» ніколі ня давядзе справы да друку. Рэлікты былога ладу прамаўлялі ў будучыню; яны лічылі, што гэта ѹхняе астяняние словаў, і намагаліся апраўдаць сваё жыццё. Напачатку Тараньской здавалася, што акурат яны і ёсьць тымі жудаснімі і дурнымі «імі», якія стварылі чорна-белы съвет «пэнээру». Пазыненая яна зразумела, што з чалавека можна зрабіць любое быдла, па-майстэрску дазуночы страх, тартуры, фізычныя і псыхічныя зыдзекі.

Камуністичныя монстры самі баяліся да апошніх хвілін свайго жыцця. Берман прыцішчала голас, адказваючы на пытанні, якія складваліся стасунку ў сталінскім палітбюро. А жонка траціла чалавека ў дзяржаве, Юлія Мінц, баялася выказаць якія-любя крыва

тычныя меркаваныя пра сталінскую сыштэму. Кожны з яе суразмоўцаў выгароджваў сябе, аднак абліваў брудамі сваіх быльх таварышаў.

І ёсць гэта засталося ў кнізе, якую надрукавалі найперш у падпольні, а вельмі хутка пераклалі на многіх мовы — неўзабаве яна стала сусветным бестсэлерам. Цікава, што роўна праз 10 гадоў Тэрэса Тараньска апублікавала другую свою кніжку — «Мы», пра эліту «Салідарнасці» працяг піць гадоў пасля яе прыходу да ўлады.

Чаму маглі нас навучыць гэткія людзі, якія пані Тэрэса? І чаму маглі нас

З УСІХ СТАРОН

5

СЕЙБІТЫ МУТАНТАЎ

Ці пагражаюць нашаму здарою генетычна зъмененныя прадукты?

и юнумар выйгрышнага квітка. Новая тэхналёгія дазваляе вылучаць асобныя гены, адказны за пэўную харкаваністку арганізму, ды перадаваць адзінкі ДНК, якія ўтрымліваюць ген, ад аданага арганізму іншому. Прычым такі абліен магчымы нават паміж рознымі відамі.

Першай расылінай са зъмененай генетыкай быў гатунак табакі, створаны ў 1983 годзе. ЗША былі першай краінай, у якой у 1993-м дазволілі масава вырошчваць ды прадаваць памідоры з запавеленым высыпваннем, а таксама прадукты з іх.

Наступствы

Да чаго можа прывесці геннаі інжын

у Вільні помнікі беларушчыны разбураюцца ня так часта, як у Менску. Такую выснову я раблю з назіраньняў апошніх дзесяці гадоў.

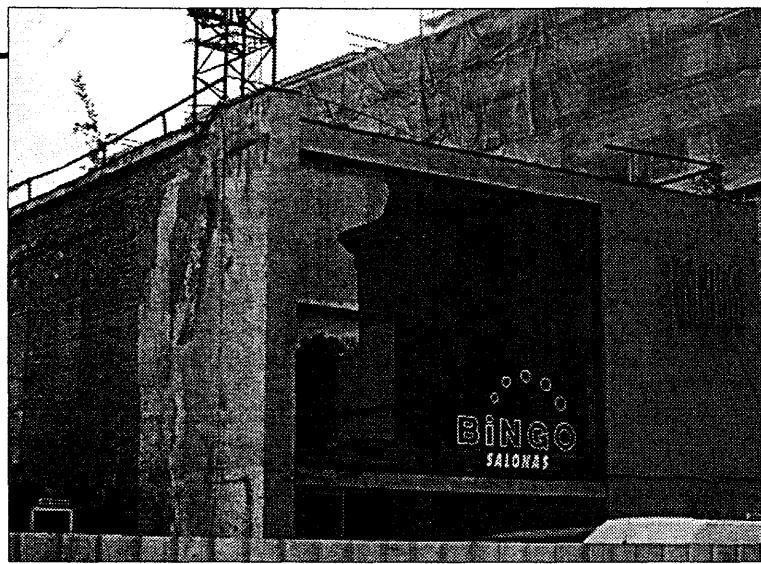
Нам часцей даводзіцца паведамляць чытчам то пра знос менскага Малога гасціннага двара, то пра знос дому на Дзімітрава, 3, які памятае першыя сходкі БНФ і які застаўся на сваёй вуліцы адзін. Гэта толькі сёлетнія страты нацыянальнае культуры і памяці ў Менску. У Вільні ж, у старой яе частцы, як правіла, увогуле нічога ня зносицца. Тым больш кідаецца ў очы з гэтага правіла выключчынне, калі на тваіх вачах разъбираюцца ці ня самы галоўны ў ХХ ст. беларускі віленскі дом.

Актыўнае беларускае жыццё ў гэтай камяніцы скончылася ў 1921 годзе. Але ж колькі сапраўды важных імянаў можна было б упісаць у мэмарыяльную табліцу! Хто ведае, магчыма не-калі так і адбудзеца. Толькі табліца тая будзе вісць на сцяне навамоднага офісу і пачынацца будзе са слова «на гэтым месцы...», а ня «у гэтym доме...». Зрэшты, пакуль памятны будынак яшчэ далічвае свае апошнія дні, у нас ёсьць магчымасць прынамсі разъвітацца зь ім па-людзку. Бо няма ніякай надзеі, што цяперашнія літоўскія ўлады стануть дбаць пра беларускую спадчыну на шкоду астронамічным інвестыцыям для гарадзкога бюджету ў гэты кавалак зямлі ў самыя цэнтры места. Але верыцца заўсёды ў лепшае. А лепшае з рэальнага сёняня выглядае так. Пройдзе яшчэ дзесяць ці, можа быць, сто гадоў, і ў нармальных падручніках беларускай гісторыі і культуры будзе абівязвкова фігураваць гэты адрес. Таму ўсім зацікаўленым асобам варты адзначыць яго ў сваёй памяці ўжо цяпер — Віленская, 33 (гэта тагачасная нумарызація). Для тых, хто добра ведае савецкую і постсавецкую Вільню, скажу, што гэта будынак рэстарану «Паланга», які фасадам глядзіць на праспект Гедымяна. Менавіта да такога канавога выгляду быў даведзены ў савецкія гады колішні двухпавярховы дамок. Цяпер разбуральнікі ўжо знялі съяды савецкае «мадэрнізацыі» і адкрылі вачам съцечныя старое кладкі. На сьвет пака-

залася прыстанішча штабу беларускага адраджэння, дзе выношваліся ўсе глябальныя ідэі ўладкаваньня Беларусі, у тым ліку і ідэя незалежнай БНР.

Апошні з беларускіх знаўцаў Вільні, Лявон Луцкевіч, якога ўжо некалькі гадоў няма на съвеце, у сваіх нататках пра дом на Віленскай, 33 пісаў:

«Некалі, з 1911 году, тут была бібліятэка-чытальня «Веда» Барыса Даніловіча, актыўнага ўдзельніка беларускага руху. Тут зберагаліся ўсе экспанаты буду-

ДОМ, У ЯКІМ ПРЫДУМАЛІ КРАІНУ Віленская кватэра Івана Луцкевіча ідзе на знос

Чага Віленскага беларускага музею ѹ жылі браты Іван і Антон Луцкевічы. Па сутнасці, тут быў не-афіцыйны грамадзка-палітычны цэнтар, асабліва ѿ пару першай сусветнай вайны. Вакол І.Луцкевіча канцэнтравалася тады ѿся беларуская праца, а таму шмат падзеяў адбывалася тады менавіта ѿ гэтым дому».

Яшчэ больш падрабязна пра тыя часы згадвае ѿ сваіх мэмуарах съведка падзеяў пісьменніца Юліана Вітан-Дубейкаўская, якай тады працавала ѿ Пецярбурскім Музее мастацтва і старожытнасцяў:

«У пачатку чэрвеня 1915 г. я прыехала, як звычайна, дахаты на вакацыі. Як звычайна, я пайшла ѿ госьці да маёй малодшай, але ўжо замужнай сястры, Зофіі Нагаткінай, каб падзяліцца з ёю ўсімі навінамі. Сястра якраз зъбіралася ехаць у места й казала мне:

— Сядай, паедзем разам, я мушу заехаць у бібліятэку «Знанне», там жыве археоляг Луцкевіч, ён абяцаў мужу здаць якоесць старое выданье (муж сястры, палкоўнік Ё.Ст.Нагаткін быў заўзяты бібліяфіл і зъбіраў цікавыя выданні). І табе будзе цікава пазнаёміцца зь ім, гэта ж для цябе калега па фаху.

Мы прыехалі на Віленскую 33, Іван Луцкевіч згодна ўгавору чакаў сястру. Яна нас пазнаёміла, як калегаў. Іван Луцкевіч, які вельмі ганарыўся сваімі музэйнымі зборамі, усыщешыўся нагодзе паказаць свой музэй асобе, якая штось у тым разумее і можа ацаніць гэтыя аказы мінушчыны. Сястра съпялаася й сказала:

— Калі цябе цікавіць гэтыя зборы, дык заставайся.

Я засталася, бо мяне цікавілі гэтыя рэчы беларускай старасьевеччыны. А затым Іван Луцкевіч гутарыў са мной як са старой знаёмай, так што я чулася зусім свіска. Між намі паступалі гутаркі аб стылі, і Іван Луцкевіч з захапленнем і свойскай яму жывасцю практыкаў мне цэлую лекцыю аб асаблівасцях беларускай культуры і мастацтва».

Паміж Юліанай Вітан-Дубейкаўскай і Іванам Луцкевічам заўважаецца сяброўства. Трэба заўважыць, што Іван быў сапраўдным цэнтрам ўсяго беларускага жыцця. Менавіта яму належалі ўсе палітычныя, культурныя, адукатыўныя ініцыятывы. Менавіта ѿ ягонай кватэры зъбіраліся арганізатары першага Беларускага кангрэсу, які адбыўся ѿ Менс-

ку і славутай пасля Віленской беларускай гімназіі. А ѿ гады першай сусветнай вайны, пад нямецкай акупацыяй, у кватэры Луцкевічаў была рэдакцыя штодзённай газеты «Гоман», якая прыйшла на змену зачыненай «Нашай Ніве». Таксама тут зъбіраўся Беларускі Нацыянальны Камітэт, які прадстаўляў інтарэсы беларусаў перад нямецкімі акупацыйнымі ўладамі.

Тут пісаўся Ўніверсал з дэкларацыяй адраджэння Вялікага Княства Літоўскага, тут фармавалася ідэя незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі, сюды зъяжджаліся лідэры нацыянальных рухаў, тут увесь час круціліся студчы — расейскія, польскія, нямецкія, сюды энэргічны Іван цягнуў чарговыя набытыя ці выменяныя недзе прадмет старасьевеччыны. Напрыклад, Аль-Кітаб — беларускую книгу арабскім пісьмом. Іван быў пісьменнікам, яго вабіла творчасць самой стыхіі жыцця. І ці не адзінай падпісанай ягоным імем нататка была пра Аль-Кітаб, настолькі захапіла яго гэта гісторычная і культурная зьява.

Іван Луцкевіч быў сапраўдным маторам, чалавекам-аркестрам, да якога цягнуліся людзі. Хто ведае, як магла б павярнуцца гісторыя, каб гэту чалавека не забрала заўчастнае съмерць ад сухотаў ѿ 1919 годзе. Юліана Вітан-Дубейкаўская прысьвяціла свайму сябру цэлую книгу «Ма-

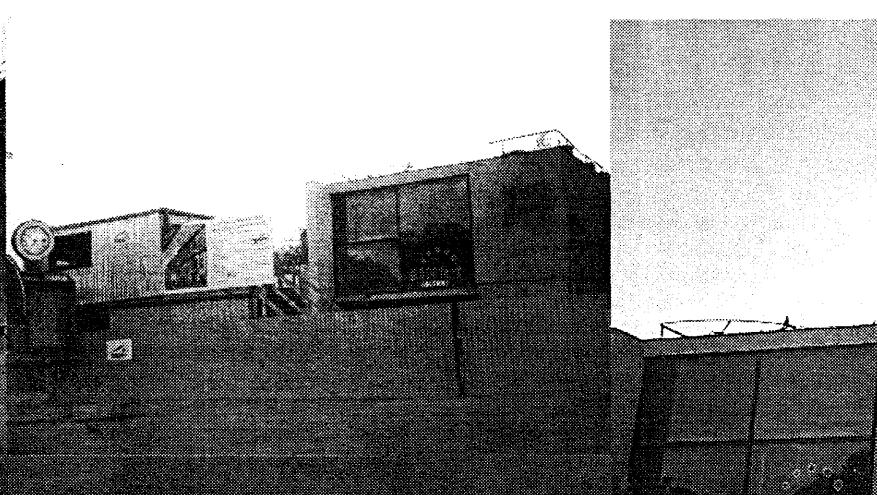
ўспаміны», якая выйшла ѿ Вільні ѿ 1994 годзе. А яшчэ раней, адразу пасля съмерці Луцкевіча зъявілася брашура «Памяці Івана Луцкевіча», адзін з аўтараў якой, Максім Гарэцкі, пісаў:

«Вясною 1919 г., зайшоўшы да Івана Луцкевіча, я ўвідзіў яго ў непараўнальная горшай хварасці, чымся калі бачыў мяне ён... Я толькі дзівіўся, чаму ён бядуець толькі ўсё аб справе й зусім не зважаець на свой блізкі канец. Да яго выезду ѿ Закапанэ залучаў я на знамянітую ѿ нашым руху кватэру на Віленской, 33 і заўсёды знаходзіў у хворага поўна гасціцай. Сюды вялі дарогі з усіх беларускіх установаў Вільні; сюды ішоў кожны беларус, быўшы прадэздам у Вільні; сюды ішоў кожны паступовы грамадзянін краю, каб пагаманіць аб справах краю...»

Съмерць Івана Луцкевіча радыкальна зъмяніла ўсю сътуацию віленскага беларускага. Бібліятэка і музэй пераехалі ѿ Віленской, 33 на Вастрабрамскую ѿ памяшканіе беларускай гімназіі, зъехаў з кватэры на іншыя адрасы і брат Івана Антон Луцкевіч. Цяпер яму належала пераняць братава лідэрства ѿ беларускіх спраўах, што ён і зрабіў. Пасля апошніх вайны будынак быў перароблены ѿ рэстаран.

Убогі, трэба сказаць, гэта быў рэстаран. Тыповы савецкі. Бетонныя бакі і шкляны фасад, заходжаны рыпучы паркет і невынішчальны смурод ад цэлых пакаленняў катлет па-кіеўску, ад судаміных анучай і перасмаленага алею. Паўзмрок. У Беларусі такія «Палангі» можна знайсці ѿ кожным абласным і раённым цэнтрам. Апошнія дзесяць гадоў рэстаран надта кантраставаў з сваім атачэннем пахарацілага віленскага цэнтра. Упэўнены, што ніхто не пашкадуе пра гэты знос. Зрэшты і старыя муры колішній бібліятэкі Даніловіча наўрад ці ўяўляюць якуюсь архітэктурную каштоўнасць. Але беларуская памяць страціць цяпер яшчэ адзін з сваіх знакавых адрасоў. Дом Івана Луцкевіча — верагодна, так яго варта называць. Дом на Віленской, 33 адпраўляеца ѿ нябыва.

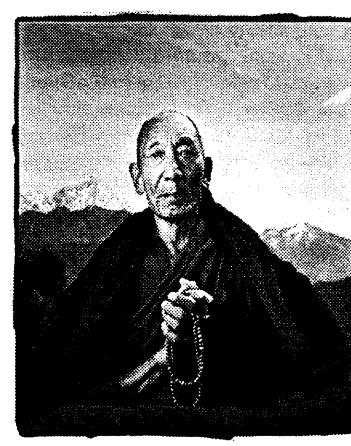
Сяргей Паўлоўскі

КАЛЯНДАР

22 траўня 1950 г. войскі Кітайскай Народнай Рэспублікі акупујуць Тыбэт, велікадушна пранануючы тубыльцам фіктыўную аўтанаомію. Тыбэтцы, як і кітайцы, прайшли ўсе этапы камуністычнага пекла разам з імі будавалі съветую будучыню і мэталургічныя заводы на падворках. Праз 50 гадоў кітайскай акупацыі тыбэтцы не скарыліся, а пранесялі веру ѿ здабыцьцё незалежнасці сваёй горнай краіны.

24 траўня 1900 г. на ваду быў спущчаны крэйсер «Аўрора», стрэлам якога пачаўся каstryчніцкі

пераварот у Рәсей.

24 траўня 1925 г. выйшаў першы нумар «Комсомольскай правды», друкаванага воргану савецкага камсамолу. Беларускія ж камсамольцы апярэдзілі маскоўскіх калегаў: беларуская масладэвовая газета «Красная смена» (пазней «Чырвоная змена») пачынала сьвет у 1921 г.

27 траўня 1900 г. нарадзіўся Ўладзімер Жылка. Паэт, перакладчык, крытык. З 1919 г. У.Жылка — сябра партыі беларускіх эсэраў і актыўны ўдзельнік антыпольскага падпольля. У 1923

г. ён пакідае «Беларускую Мэкку» Вільню і паступае на філялягічнае аддзяленне Карлавага ўніверситету, што ѿ Празе. У 1926 г. Жылка прыехаў у Менск, каб паўдзельнічаць у Акадэмічнай канферэнцыі ѿ справе беларускага праваўпісу. Беларуская мова на менскіх вулічках, бел-чырвонабелыя сцягі, што аздаблялі канферэнцыю, падманулі паэта. Задалося, што вось яно, тое, за што ён змагаўся ѿ Заходній Беларусі, зъдзесьнілася ѿ ўва Ўсходній. Прыезд у Менск завяршыўся фатальнай. Заходлени ў будаваньнem беларускага дому, У.Жылка вырашае застасца ѿ савецкай Беларусі. Праз чатыры гады, 18 ліпеня 1930 г. ён быў арыштаваны і з аўбінаўачаннем у прыналежнасці да Саюзу Вызвалення Беларусі прысуджаны да пяці гадоў высылкі ѿ ўва Ўржум, горад, дзе нарадзіўся бальшавіцкі дзеяч Сяргей Кіраў (Кострэцкі). Яўхім Кірель прымусіў Жылку ѿ сваіх «Эпізодах» асобы разьдзял, там ёсьць такія слова: «Як жыў Уладзімер Жылка ва Ўржуме? ...На апісаныне Жылкавага жыцця я знаходжу толькі адно слово — жудасна! Паэт,

Наша Ніва [21] 22.05.2000

7

ЛАВА Ў СТАРЫМ ПАРКУ

Віленская рэстарацыя «Паланга» заўсёды была месцам сустрэчаў. Турысты не заўважалі яе — звычайны будынак у духу 70-х гадоў, нічым не прыметны на тле шыкоўнае віленскае архітэктуры ранейшых эпох. Турысты шукаюць экзотыкі, яе ў Вільні багата. А «Паланга»... Месца для ўнутранага, так бы мовіць, хатняга ўжытку, для саміх віленчукоў.

Напрыканцы савецкіх часоў тут можна было даволі танна ѹпрыстойна пад'есці. Напрыклад, узяўшы комплексны абед, з абазвіковым халодным баршчом ды гарачай адбіўно. Добра памятаю, як тады тут наразалі хлеб. Таюткімі, амаль празрыстымі скібачкамі.

Вось жа ў «Паланзе» я пакрысе ѹперазнаёміўся з віленчукоў. З рэдактарам часопіса «Крантэй» Вайдотасам Даўнісом, з рэдактарам газэты «Шляўпес Атэнаі» Пранасам Моркусам, з беларускім мастакам Алегам Аблажэем і Сяргеем Покладам. А таксама з рэдактарам тутэйшае польскае газеты «Ладыславам Струмілам», які выдатна гаварыў па-беларуску ў нават перакладаў зь нямецкай для «Нашай Нівы»... Яго можна было сустрэць у гэтай рэстарацыі ледзь не штодня. І гэтаму месцу ён прысьвяціў багата сваіх апавяданьняў. Напрыклад, «Memento mori»:

«А ўвечары... Увечары была, натуральна, «Паланга». Сядзелі мы ўгары, але не за столікам справа, як заўсёды, ён быў заняты, а ўселіся ля вакна, адкуль выгляд быў і на ўсю вялікую залю ў савецкіх сквер звонку — невялікі, смутнаваты ў нейкі таямнічы».

Сквер насупраць сапрауды

таямнічы, ціхі, у густой засені. Проста пасярод гарадзкога тлуму. У ім была магіла савецкага генерала Чарняхоўскага з вялікім помнікам. Ад таго сквэр называлі Чарняхоўка. Яшчэ раней на месцы генерала стаяла расейская капліца Святога Георгія, у гонар каванія вунії. Ад яе за расейцамі ў праспект зваўся Георгіеўскім. А да таго тут стаяла старасвецкая капліца Святога Юра, і ў беларускай традыцыі праспект называлі Свята-Юраўскім. Няма цяпер тут ні капліцаў, ні генеральскага магілы. Засталіся старыя дрэвы. Пра іх таксама пісаў Струміла:

«Я любіў бавіць час у кавярні — сядзеў і думаў, чытаў, рабіў нататкі. Па палудні кліентаў быўала мала. Мой столік з двумя крэсламі стаяў крыху ўбаку, але як назіральны пункт, ён быў нібы з мараў. З вакна раскрываўся выдатны від на сквэр, у якім стаялі вялікія дрэвы. Пад адным з іх, прости насупраць, была лава са съпінкаю. Папалудні зляўлялася на ёй дзяўчына».

І правда, адсюль, з-за велізарных шклянных шыбаў «Палангі», можна было гадзінамі цікаўца за вірлівым жыцьцём Вільні. Як з акварыюму. І можна было тут падгледзець прывіды зь мінулага. Цені даўнікі дзён шукаў і мой знаёмы рэдактар:

«Замовіў бутэльку гарэлкі. Дагадліваму афіцыянту мая замова пэўна здалася дзіўнай, бо ніхто сам сабе не замаўляе цэлай бутэлькі. Ён, аднак, не паказаў зідзіўлення, хутка яе прынес, адкаркаваў, наліў кілішак і зьнік. Шнапс быў халодны й меў добры смак. Я выпіў, напоўніў

Фото Уладзімера Гардзініка

кілішак і зноў выпіў.

Марнаваўся ў кавярні... Цяжка было нават акрэсліць, колькі мінула часу. Выпіў цэлую бутэльку, але альлаголь ня дзейнічаў. А мо мне толькі гэтак здавалася. Я быў у нейкім здрэнцвенні, у трансе, у чаканні таго, што ўласна было майт мэтай: убачыць сквэр, лаву, дзяўчыну на лаве».

Гэтак апісваў Уладзімер Струміла свае ўласныя кроцы. Хоць штосьці прымроіца тут магло кожнаму. Калі доўга глядзець скрэз шкло на стари віленскі брук. Седзячы тут, я таксама адчуваў шчыльную напоўненасць эфіру за шыбамі. Тут, зусім по-бач, была колішняя рэдакцыя «Нашай Нівы», дзе жыў Янка Купала, у суседнім пад'езьдзе жыў мастак і кампазытар Чурлёніс, а ў дому насупраць была рэдакцыя «Нашай Долі». Проста наперадзе, на брукаваным пляцы, расейскія карнікі расстралялі дэмансстрацыю віленчукоў у крывавым 1905 годзе.

Але можна тут было спаткаць і здані з часоў нядыніх. Гэтак Струміла, напрыклад, апісаў адно спатканье:

«Пазнаёміліся мы зь ім даўно, тут, у «Паланзе». На добрым падпітку ён падсеў да нас і напраўсіўся на пачастунак.

Былы карэспандэнт ТАСС на Кубе, Віктар, п'янеў штораз хутчай. Ён быў забаўны хлапец, які зносны й нейкі безбаронны. Падсеўшы да нас аднаго вечара, уважаў сябе за нашага знаёмага і заўсёды даволі бесцырыонна патрабаваў ад мяне на некалькі наступных кілішак».

У свае трыццаць чатыры гады той былы савецкі карэспандэнт шмат чаго перажыў, перажыў і ту краіну, якую прадстаўляў на Кубе і, бадай, самога сябе. Перад самымі сваімі сконамі, прости на эстрадзе ў рэстарацыі, ён ўсё згадаваў свою кубінскую дзяўчыну Хуаніту. Пасыля напрасіўся да мікрофону, узяў гітару й заспявав песьню Гарсія Лоркі...

«Не пытайцяся ў мяне пра тое, што неістотна, — сказаў Віктар, адкліаўшы гітару й звяртаючыся да залі, ледзьвье гледзячы ў наш бок. — Маю пустыя кішэні, але дасканалую памяць. А гэты верш завецца «Разъвітаньне». Па-просту разъвітаньне... І гэта ўсё».

Закашляўся, захістаўся, зачапіўся за мікрофон. Стойка мікрофону ўпала, суха ўдарыўшыся ў воблем, якія сухое зямлі аб вечка труны.

...Съмерць наступіла адразу».

Бываў тут і яшчэ адзін вядомы савецкі карэспандэнт, Кіпрас Мажэйка. Мо памятаеце гэтага вусатата дзядзьку з гладкім тваром, які вёў рэпартажы з Заходнім Эўропы для маскоўскай праграмы «Время»? Ён хваліўся ў «Паланзе», што ягоным настаўнікам музыкі быў Вітаўт Ландсбергіс. Мажэйка нядоўга пабыў у незалежнай Літве, зъехаў у Москву.

Дый «Паланга» сама мянілася вельмі хутка за найноўшымі часамі. Раптам тут зрабілі аўтамабільны салён «Мазды». Затым тут было адно з першых віленскіх казыно. Публіка хадзіла сюды таксама каляртыная, але зусім на тая...

«Я ўскочыў на ногі, перакуліўшы красла. Зачапіў на бягут афіцыянта, крыкнуўшы, што зараз жа вярнуся й не адзін. Выбег у сквер. Магутны дуб над лаваю шапацей на вятыры густым лісьцем. Лава была ўжо пусто...»

Сёняня, гледзячы на развалины «Палангі», я згадваю ўесь карагод людзіх тыпажоў, што прамільгнулі тут. Многіх ужо няма. Няма і Уладзіслава Струмілы. Ён памёр прости ў машыне, едучы з Беларусі, са сваёй роднай Астравеччыны. Няма й «Палангі». Хоць... засталіся ўсё тыя ж старыя дрэвы і лава пад імі.

Сяргей Харэўскі

У «ПАЛАНЗЕ» ЗЬ ЯЗЭПАМ САЖЫЧАМ

Калісці, гадоў сем таму, я быў даволі шчаслівым чалавекам. А як не адчуць радасць, калі ты жывеш у самым лепшым горадзе сьвету, на календары самы цікавы час, а над твай краінаю лунае самы прыгожы съязь. Нядзіва, што ад такога спалучэння ўсымешка не сыходзіла з майго твару. Тым больш, і кішэнія месцы не пуставала, і вольнага часу шукаць не даводзілася. Што з гэтым часам рабіць маладому беларускаму нэафіту ў Вільні, як ня траціць яго па кавярнях, размаўляючы з персаналам па-беларуску і ловячы асалоду ад іхнага старавінні ўразумець пачутае. Напачатку дзеяньністых новыя кавярні ў Гедынінавым месце адчыняліся ледзь ня кожны дзень. Шмат я тады змарнаваў часу ѹгрозай па розных «Бочу» ды «Медынінкаях». Але ніколі ня меў жадання завітаць у рэстаран «Паланга».

Яе шэрая скрыня на рагу разакаляровых Віленскай і праспэкту Гедыніна глядзелася сумным напамінам пра сканалы Савецкі Саюз. Гэтая рэстарацыя была матэрыяльным увасабленнем таго, што савецкі чалавек разумеў пад словам «шык». Менавіта ў тыхіх кабаках савецкія кіношнікі любілі здымаць свае опусы пра заходні рай. Зрэшты, і публіка, што запаўняла на пачатку 90-х рэстаран «Паланга», вельмі адпавядала інтар'еру. Праз вільзінае акварыюмнае вакно ўвечары

можна было бачыць, як у пасмаках тытунёвага дыму, у сувяте цымянных жырандоліяў, пад гукі нафталінавых лабухаў, нажыраліся дробныя бандзюгі, адпраўленыя новым жыцьцём у адстайку чырвоныя капітаны ды іхніх гарластыя дамачкі.

25 сакавіка адна тысяча дзе-

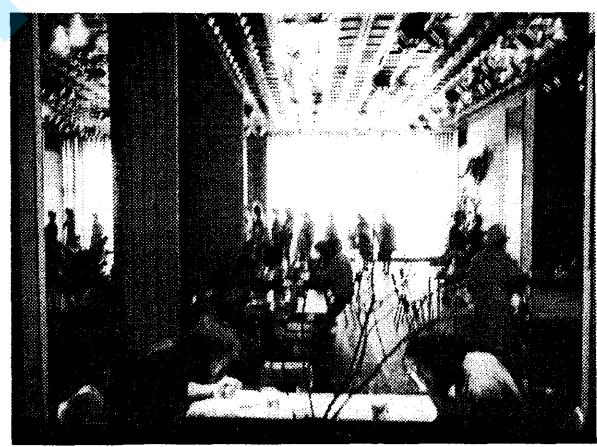

Фото Уладзімера Гардзініка

вяцьсот дзесяніста трэцяга году беларуская грамадзкасць сьвятавала семдзесят пятыя ўгодкі аднаўлення дзяржаўнасці. У Вільню тады прыхадзела вельмі прадстаўнічая дэлегацыя вэтэрнай нацыянальнага руху на чале з тагачасным прэзыдэнтам БНР Язэпам Сажычам. Быў таксама съпявак Данчык, сэкс-ідал съядомых беларусак. И яшчэ немалая кампанія прагрэсіўнай беларускай моладзі з Менску. Неяк уліўся ў грамаду я. Пасыля паездкі на могілкі Росы, пасыля канцэрту стараўдайнай музыкі ў быльм палацы генерал-губэрнатара шаноўныя госьці пайшли на съяточную вячэр. И не ў «Асторью» ці яшчэ што прыстойнае, а менавіта ў «Палангу». Калі б не такое съята, дык, пэўна, ніколі бы туды й не наведаўся. Пра гісторыю перапранутых «палангіскіх» муроў я тады яшчэ на ведаў.

Тое съята на згадваеца мною, як нешта вясёлае. У пустой залі савецкага рэстарану за небагатым сталом старыя віленчуки ды іхнія аднагодкі

эмігранты згадвалі далёка не савецкую маладосьць. Зь іхнай размовы часам даносіліся незнаёмыя мне слова «эсбээм», «бэкэа». И, зрешты, я больш знаёмыя «Калымы» і «Таронта». Лексыкон прагрэсіўнай моладзі быў больш насычаны словамі нашага дня — этнагенэз, баксы і... ўсё то ж Таронта. Тосты былі за хуткую пірамогу ўзьядомлены. Нехта быў зачагніў «Мы выйдзем шчыльнымі радамі». Усе падхапілі дружнай грамадою. На другім куплеце хор пакінулі маладыя галасы. Да канца песьню дачягнілі толькі некалькі старых. Мне было няйтульна ў няёмка. Быццам няклікану госьцю на чужых хаўтурах. Таму пакінуў я съята ў «Паланзе» з палётам «Чырвоны Штраль».

Але маралі я вынес. «Палангі» ужо няма, як і некаторых съяткаўальнікаў таго юбілею. А я да гэтага пары так і ня вывучыў толкі беларускі нацыянальны гімн.

Зыміцер Бартосік

лу ў 1937 г., наўрад ці праバラчылі б яму бальшавікі эсэраўскіе мінулае і непралетарскіе пастыяне слова. Жылка — прызнаны спадкемца Максіма Багдановіча ў пазі.

Увесну 1525 г. скончылася сялянская вайна ў Нямеччыне, што скаланала гэтыя землі некалькі гадоў. 7 траўня быў жорстка закатаваны адзін з праваўдэроў сялянскіх войнаў Томас Мюнцэр. Да паўстання Севярына Налівайкі заставалася 70 гадоў, да казацкай вайны сярэд-

зіны XVII ст. амаль 125. У Беларусі жудасці казацкай вольніцы былі яшчэ наперадзе.

У 1600 г. нарадаўшіся Самюэль Аскерка, палкоўнік Вялікага Княства Літоўскага, мазырскі земскі судзьдзя. Вось што распавядаецца пра яго ў «Невядомай вайне» Генадзя Сагановіча: «Удзельнічаў у інтэрвенцыйнай вайне супраць маскоўскага царства на пачатку XVII ст., пасыля — у Хоцімскай выправе 1621 г., у баях са швэдамі ў Инфлянтах, у кампаніях Януша Радзівіла

супраць казакаў у 1649—1651 г. Пад час вайны Аляксея Міхайлавіча кіраваў фармаваннямі шляхецкага рушанья і ўзброенымі аддзеламі беларускага сялянства. У 1660 г. абараняў поўдзень Беларусі ад казацкіх нападаў, пазней блікаваў маскоўскай залогу ў Старым Быхаве, а ў 1662 г. разам з Сурыным і Мараўскім грамі ў палкі царскіх ваяводаў пад Чавусамі. У 1671 г. фундаваў кляштар бэнэдыктынцаў у Слуцку».

Алег Гардзіенка

МАРТЫРАЛЁГ

Маракоў Л.
Вынішчэнне:
Рэпрэсаваныя
беларускія
літаратары. Даведнік.
Менск: Літ.-маст. фонд
«Нёман», 2000. — 200
с. Наклад 50 ас.
ISBN 985-6555-02-9

Каштоўнасць новай кнігі Леаніда Маракова бяспречная. Гэта каталёг звестак пра рэпрэсаваных (у большасці ўжо нежывых) беларускіх літаратараў з максымальна сціслай, але каштоўнай інфармацыяй: жанр дзеянасці літаратара, дата яго нараджэння, даты арыштаў, дата съмерці, месца съмерці (або пражывання). На жаль, няма графы «месца пахавання». Ёмісты першапачатковы съпіс літаратараў пасыла ў кнізе паўторам яшчэ разы: паводле даты арыштаў, паводле даты съмерці. Для чытача такі чацвярны паўтор зручны, значыць, апраўданы.

Як вынікае з прадмовы, мэтай кнігі было паказаць адвечна варо-

жае стаўленне ўладаў (расейскіх царскай і савецкай, польскай і нямецкай) да беларускага друкарнага слова і яго стваральнікаў. Так бы мовіць, паэт у Беларусі — большы за паэта, гэта — палітычны злачынец. У часе працы над выданьнем аўтар вырашыў не абмякоўвацца нашым стагодзьдзем, але захапіць і XIX ст. Тэрмін «беларускія літаратары» трактуецца вельмі шырока: гэта рознапляменная інтэлігенцыя, што падзялена за пісанне тэкстаў у Беларусі. Ёсьць тут жыдоўскія пісменнікі, гісторыкі Павел Горын, Уладзімер Пічата, Віталь Сярбента, дырыжор і кампазытар Уладзімер Тэраўскі, дзеяч дысыдэнцкага руху Міхась Кукабака, мітропаліт Мэльхісэдэк, кардынал Казімір Сьвентак, географ Ян Чэрскі і іншыя. Ці сапрауды іх можна назваць літаратарамі? Гэтыя акаличнасці трэба ўлічваць пры падвядзенні статыстыкі вайны супраць беларускага слова і думкі ў XX ст.

Калі аўтар вырашыў прывесці звесткі пра рэпрэсіі ў XIX стагодзьдзі, дык, можа, варта было ісці і глыбей — у XVIII, XVII, XVI ст. і г.д. Першую ахвяру паказаць цяжка. Магчыма, ім

Леанід Маракоў
ВЫНИШЧЕННЕ

быў мітропаліт Герасім, спалены князем Сьвідрыгайлам у 1435-м. XVI ст. азмрочылася расправай над публіцыстамі Іванам Перасветавым. Беларус, ён

асьмеліўся даваць парады цару Івану Жахліваму і праціў, як у ваду ўпаў. Крыдавае XVII ст. забала жыцьці царкоўніка Апанаса Філіповіча і бязбожніка Казіміра Лышчынскага. Гэтыя пацярпелі ад «сваіх», а Адам Длужык-Каменскі (паводле некаторых звестак — беларус) — ад маскаўлі. Ён стаў першым «падарожнікам» не па сваёй волі па Сібіру, які апісаў гэту зямлю ў мэмуарах. Сумную традыцыю працягнуў у XVIII ст. Юзаф Копаць, касцюшкавскі паўстанец, які, дзякуючы ўсходнімусу суседу, добра азаеміўся зь зямлём Камчаткай і даў першае яе апісанье.

З асобай XIX ст. увагі заслухаюцца адзін зь першых беларускіх фальклорыстаў Канстанціна Радзівіла, які быў арыстраваны ў сувязі са справай дзекабрыстаў. У XX ст. ж вялася татальнай вайна супраць думкі, доказ таму — сама кніга Л.Маракова. Адметна, што съпіс ахвяраў у некалькі со-

цену чалавек на поўны, і аўтар працягвае сваю працу. Сярод неадзначаных ахвяраў ёсьць вельмі вядомыя літаратары (небеларускія): Алена Скірмунт, маставіца, аўтар дзеўніка «З жыцьцем ліцьвінкі» (арыштаваная ў 1863 годзе), Генрык Скірмунт, кампазытар і паэт (расстраляны саветамі ў 1939 годзе), нядобрай памяці бацька і сын Лука і Іван Саланевічы (арыштаваны ў 1933—34 гадах). У кнігу чамусыція трапіла ці не апошняя ахвяра ўладаў, паэт Славамір Адамовіч.

Некаторыя звесткі патрабуюць удакладнення. Ігнат Анацэвіч памёр у 1845 годзе ў Пецярбургу як вольны чалавек, хоць раней і высылаўся. Вацлава Ластоўскага сапрауды расстралялі ў Саратаве. Затое ў дачыненіі да Вацлава Іваноўскага слова «расстралялі» не падыходіць. Ён сапрауды загінуў ад стрэлаў, але ня ката, а тэрарыста, і, быццам, падбухторанаага немцамі. Зусім не пазначаныя рэпрэсіі ў дачыненіі да яго, а ў 1919 годзе ён звязаў арышт ад бальшавікоў. Тадэвуш Корзан быў арыстраваны толькі аднойчы, у 1859 годзе, а ў 1861 годзе высланы. Некаторыя даты патрабуюць праверкі. Увогуле кніга вызначаеца дастатковай паўнатаю і дакладнасцю. Шкада толькі, што яе наклад малаваты.

Валеры Пазнякоў

Навіны

Шалкевіча прыбрали з школьнай праграмы

16 траўня Полацак сустракаў Віктара Шалкевіча. Сустракаў, аднак, не зусім гасцінна, бо Полацкая нацыянальная гімназія, дзе мусіў адбыцца галоўны канцэрт, за дзень да прыезду барда адмовілася прымаць госьця ў сваіх сценах. Спраба знайсці ў горадзе яку-кольвечы іншую пляцоўку завершилася няўдала. Арганізатары «гастроляў» Шалкевіча пачуцілі шчырыя прафесійныя скаргі на ідеалагічны ўціск. Сытуацыя ў правінцыі сёньня моцна нагадвае савецкія часы, калі людзі баяцца ўсяго. Асабліва што звязана з беларускай мовай і нацыянальнай культурай. Найбольш запалоханыя настаўнікі. Тыя людзі, якія апынуліся ў самым жабрацкім становішчы, прыніжаны і зняўважаныя як ніколі.

Суседні Наваполацак выглядае выспай беларускага лібералізму — усяго за пару гадзін удалося атрымаць дазвол на правядзенне сустэрэчы з бардам ува ўніверсітэце. Актыўны ўдзел у арганізацыі канцэрту ўзялі сябры рыцарскага клубу «Жалезны воўк» — на раніцу ў горадзе ўжо віселі абвесткі. Канцэрт адбыўся ў традыцыйным Шалкевічавым стылі — з показкамі, жартамі і, вядома, песнямі пра беларусаў.

А ў Полацку толькі ўвечары прыхільнікі яго творчасці сабраўся ў мясцовым офісе БНФ, што ў гатоўлі «Дзявіна» (вокны офісу выходзяць на пляц Скарыны, і ў іх амаль зазірае бронзовы першадрукар). Пад час канцэрту пад «апазыцыйнымі» вонкамі доўгі стаяў міліцэйскі газончык, і ахойнікі парадку, напэўна, таксама з асаладой праслушалі «Хамскую ўладу» і «Кароткую гісторыю Беларусі».

Васіль Кроква, Полацак

Фільмы Дашкевіча й Волах

У сядзібе Народнага фронту праішоў прэм’ерны паказ новых дакументальных фільмаў незалежных беларускіх кінематографістаў. Карціны Алега Дашкевіча «Простыя гісторы» і «Рыцары мары» распавядаюць, адпаведна, пра чарнобыльскіх перасяленцаў у Менску і пра змаганье беларускай моладзі за незалежнасць краіны. Фільм Ірыны Волах «У

Камоцкі пяе малітвы

Алесь Камоцкі,
«Псалтымы», 2000,
Magton records

На стыку року, фольку, джазу, бардаўскай песні ў Беларусі з'яўляюцца праграмы новай хрысціянскай музыкі — леташнім калядным праектам «Святыя вечар», альбом хрысціянскіх съпеваў «Зазірні ў неба» гурту «Золак». З гэтага шэрагу і новы альбом «Псалтымы» Алеся Камоцкага на біблейныя радкі ў перакладзе на беларускую Рыгора Барадуліна.

Слова «псалтымы» паходзіць ад грэцкага «псалтмас» — урачысты рэлігійны съпев, малітва. Паэтыч-

ная форма і мэтар псальмаў грунтуюцца на сынтаксычным паралізме — варыяцый адной і той самай тэмы, альбо на выказваннях, якія сэнсава падпарадкоўваюцца адно аднаму. Кніга псальмаў, напісаная царом Давыдам, налічвае 150 твораў. Скарына ў прадмове да «Псалтыру» адзначаў: «Псалам жастокас сэрца мякчыць і сълёзы зь яго, якабы са істочніка ізводзіць». Псалтымы перакладалі Сімён Палацкі, Іван Луцкевіч, Васіль Сёмуха і вось — Рыгор Барадулін.

Распачынаеца дыск малітвой «Ойча наш». Далей — калі двацаццаці трэкаў, на два зь якіх запісана па дзяўзе ці тры музычна-пазытыўныя

тэмы. Алесь спачатку цытуе той ці іншы псальм у перакладзе І.Луцкевіча, а потым ссылае адпаведную музичную вершы на вершы Барадуліна. Ёсьць на дыскі й гітара Камоцкага. Яна нагадвае тут першы псальмовы інструмент — арфу.

Кампакт-дыск і касэта А.Камоцкага на вершы Р.Барадуліна «Псалтымы» — наступерак таму, што памылкова была пісала «НН» — былі выдадзены ў Польшчы пры падтрымцы Цэнтра Грамадзянскай Адукацыі «Польшча-Беларусь» і Бела-

рускага Аб'яднання Студэнтаў. Аформленыя яны творамі дачкі паэта — Ілоны Барадулінай.

Да Бога звязаўца з малітвой залишнім ніколі ня будзе...

Анатоль Мяльгуй

НОВЫЯ КНІГІ, ДАСЛАНЫЕ Ў РЭДАКЦЫЮ

Фрагменты філізофіі, культуры, літаратуры. № 3—4, 1999. — Менск, 1999. — 288 с. ISBN 9955-437-02-2

Тэмай тоўстага нумару альманаху стала «Крытычнае мысlenне».

У Шелихін. Сердце помнит: Альбом-кніга. — Менск: выдавецтва «Чатыры чвэрці», 2000. — 224 с., іл. — Наклад 3000 ас. ISBN 985-6089-51-4

Колішні дыктар беларускай тэлевізіі й радыё, артыст Уладзімер Шаліхін згадвае пра свае сустэрэчы з знакавымі фігурамі беларускай, савецкай і сусветнай культуры: ад Міхася Забэйды-Суміцкага й Ларысы Александровічай да Міхaila Растроповіча й Міхaila Баярскага.

IV Міжнародныя Кірыла-Мятодаўскія чытанні, прысьвечаныя Дням славянскага пісьменства й культуры: Матар'ялы чытанніяў (Менск, 24—26 траўня 1998 г.). У 2 ч. Ч. 2 / Эўрапейскі гуманітарны ўніверсітэт, Беларускі ўніверсітэт культуры; Рэдакцыйная калегія: А.Пазнякоў (адказны рэдактар) ды інш. — Менск: Беларускі ўніверсітэт культуры, 1999. — 192 с. — Наклад 200 ас.

Сярод іншых матар'ялаў зборніка варта вылучыць тэкст А.Бендзіна «Расейская праваслаўная царква й праблема беларускага нацыяналізму (печатак XX ст.)».

Берасцейскі хранограф: Зборнік навуковых працаў. Вып.2. — Берасць: Выдавецтва С.Лаўрова, 1999. — 400 с. — Наклад 100 ас. ISBN 985-6371-54-6

Зъмешчаныя працы берасцейскіх, іншых беларускіх, расейскіх, латыскіх ды ўкраінскіх даследнікаў з гісторыі Беларусі й Берасця. Найцікавыши матар'ял — артыкул Э.Якабсона з Рыгі «Латвія й Беларусь. Пачатак дачыненняў (1919—1920)» — пра спробу Ўраду БНР з дапамо-

гаю Латвіі аднавіць сваю ўладу ў краіне й стаўленне латыскіх уладаў да праблемы Беларусі.

З гісторыі вякоў і пакаленняў Івейскага краю: Матар'ялы навукова-практычнай краязнаўчай канфэрэнцыі / Пад рэдакцыяй І.Крэнь. — Горадня: Гарадзенскі дзяржаўны ўніверсітэт, 1999. — 256 с. — Наклад 2500 ас. ISBN 985-417-145-0

Л.Ракава. Традыцыі сямейнага выхавання ў беларускай вёсцы. — Менск: Ураджай, 2000. — 111 с.: іл. — Наклад 2000 ас. ISBN 985-04-0398-5

На шырокім гістарычна-этнографічным матар'яле аналізуецца традыцыйныя формы, мэтады й сродкі выхавання дзяцей, распавядаеца пра адметнасці побыту ў культуры нашых працоўных.

Т.Бондар. Імем Айца і Сына: Аповесьць, раман. — Менск: Мастацкая літаратура, 2000. — 317 с. — Наклад 1650 ас. ISBN 985-02-0380-3

У чарговую кнігу беларуское

пісьменніцы, раманісткі і публіцысткі Ніна Мацяш, Алеся Разанай ды іншыя літаратары апісваюць ды харктырызуюць творчасць беластаччаніна Яна Чыквіна.

Наша Ніва [21] 22.05.2000

КУЛЬТУРА

пошуках бэльвэдэру" дасьледуе розныя варыяты беларускага патрыятызму. Усе тро стужкі можна набыць на адной маляуніча аздобленай відэакасэце.

Сомаўская Эўфрасіння

Экспертная рада Міністэрства культуры падсумавала вынікі конкурсу праектаў помніка Эўфрасінні Палацкай для яе роднага гораду. Пераможцам стаўся малады скульптар Аляксандар Сомаў, які стварыў свой праект помніка першай беларускай сьвятой яшчэ пад час навучанья ў Акадэміі мастацтваў. Праект Сомава ўхвалілі і гарвыканкам, і мясцовыя царкоўныя ўлады. Праекту Голубева, які раней вельмі нахваљвала праваслаўная мітраполія, адракліся.

Выстава Цыркунова

У Беларускім інстытуце праблемаў культуры (насупрад кінататру «Вільня») адчынілася выставка жывапісу Алеся Цыркунова «Краю беларускага віды». На выставе прадстаўлены экспрэсіўна асэнсаваныя краявіды нашай зямлі ад Вільні да Прывіці: «Вострая Брама», «Мядзельскі замак», «Барысаглебская царква ў Наваградку», «Хата Зоські Верас», «Альтанка Купалы», «Хата Ўладзімера Дубоўкі». У адным зі зімовых краявідаў мастак адлюстраваў прывіды быльых змагароў за незалежнасць Айчыны.

Праекты Мальдзіса

 Вядомы навуковец Адам Мальдзіс пад час сустэрэны пісьменнікаў з У.Латыпавым звязнічніцца да яго з прапановай пераносу загараднай рэзыдэнцыі Лукашэнкі ў Лошыцкі парк, дзе захавалася старая панская сядзіба. Як вядома, разыдэнцыя "Дразды" пабудаваная на месцы былога канцлягера. Ператварэнне яе ў мэмыял ахвяраў нацызму дазволіла б патлумачыць замежным паслам, чаму іх прымусілі зъехаць з Драздоў, лічыць А.Мальдзіс. Менскі андэргаунд ужо адреагаваў на Мальдзісовыя пражэкты акцыяй "Гуканыне Лукашэнкі". Музыкі рок-гурту "Сонца-Кветкі", мастацка Ірына Малеціна і артысты Тэатру Псыхічнае Ніўраўнаважанасці ўзълелець ўчына на дээвы Лошыцкага парку і некалькі гадзінаў запар сипявалі, замест салады, патрыятычныя песні. Парк, у які запрашаецца жыць Лукашэнка, здавен скрыстоўваўся са неідэмстанцый для пахаванья парашткай жывёлаў, у тым ліку чумных.

Юрась Барысевіч

Шанько — дырэктар «Беларусьфільму»

Пасада дырэктара студыі, што стаіць на мяжы банкротства, была вакантная 10 месяцаў. Новы дырэктар — кінаінжыэр, спэцыяліст па гуку, прафесіянал на прадпрыемстве больш за 25 гадоў, узначальваў гукавыя цэхі кінастудыі і доўга быў яе галоўным інжынерам. Апошні час В.Шанько кіраваў Дзяржаўным рэгістрам паліцензованы кінавідэапрадукцыі.

Шосты зьезд лідчукоў сьвету

Выходцы з Лідчыны штогод разам зъбіраюцца на радзіме. Дэлегатамі чарговага зъезду сталі 120 чалавек.

БелАПАН

Алесь АРКУШ

Галоўным съвітам у Палацкую робіцца Міжнародны дзень музеяў, які ўсё прагрэсіўнае чалавечства адзначае 18 траўня. Яно не такое масавае і памэзнаяе, як Дзень перамогі, але жывое і зъмястоўнае. 9 траўня па савецкай завядёнцы паспалітыва палачане — досьць масавая іх катэгорыя — адзначалі съвіта ля Кургану Несьмяротнасці. Усё гэта называецца народнымі гуляннямі: зьмітынгам-рэвівем, ускладаннем кветак, запальваннем «вечнага агню», шэсцем вэтэранаў і маствацкай самадзейнасцю, а бліжэй пад вечар — п'янімі пад кожным кустом і кулачнымі спаборніцтвамі ўнукай і праўнукаў пераможцаў.

Зусім па-іншаму прайшоў дзень 18 траўня. Мерапрыемствы пачаліся ў краязнаўчым музэі, супрацоўнікі якога падрыхтавалі новую выставу «Час і гроши». Гэта сваёаслівая гісторыя Палацку XX ст., выкладзеная з дапамогай грашова-крадытных знакаў. Цікава парапівонаць харчовыя карткі 20-х і 90-х гадоў. Ня менш цікава разглядаць шматколерную і шматпамерную «баністыку». За шклом

усялякія чырвонцы, скарбовыя білеты, «керанкі», закладныя, акцыі, аблігациі, пазыковыя лісты, лятарэйныя білеты, карткі на хлеб і гарэлку, «зайчыкі».

З выставы можна даведацца, што выкладчык палацкай настаўніцкай сэмінарыі М.Ласковіч — у экспазыцыі маеца дакумент — атрымліваў у месяц 91 рубель 64 капейкі (без уліку розных даплат) і выдаткаў на харчаванне). Побач зены тавараў і паслуг. Фунт (0,4 кг) цяляціны 1-га гатунку каштаваў 15 кап., фунт вэнджанай кілбасы — 22 кап., дзясятак яек — 20 кап. Усё гэта — у 1913 годзе. Пры канцы экспазыцыі можна пацікавіцца зарплатай выкладчыка палацкага пэдкаледжу ў наш час. У сярэднім у месец ён мае крэху болей за 20 тыс. рублёў (стаўка першай катэгорыі). Побач зены. Пераказваць няма патрэбы — кожны ведае сам. На гэты жа вітыне перадвыбарчыя і рэфэрэндумныя «тэзы» першага беларускага презыдэнта. Калі пералічыць дзязве зарплаты ў стратэгічнай для Беларусі які, дык атрымаем, што М.Ласковіч мог набыць 458 дзясятак, а ягоны калега-ананім з далёкага 2000-га ўсяго каля 50-ци. Рэгрэс, як бачым, відавочны. Таму показка з

часоў кастрычніцкіх закалотаў — «німа грошай ні кап'я, разъмяніце дзесяць мільёнаў» — сёньня не выклікае нават іранічнай пасмешкі.

А ў музэі кнігадруку адбылося адразу некалькі мерапрыемстваў. Адкрылася выставка скульптуры маладога менскага скульптара Паўла Вайніцкага «Час, які спыніўся ў доме №22» — першая пэрсанальная выставка мастака. Нетрадыцыйная для гэтага «важкага» жанру выгледае аўтапартэр скульптара — клетка-галава з дроту, у якой сядзіць маленькі папуга. Пад час презентацыі птушка маўчала. Было б двойчы арыгінальна, каб папуга гучна

прамовіў нешта крамольнае. Быў бы сыштэ скульптуры й пырку.

Пасля ў гэтым самым музэі пачаўся канцэрт вісковай музыкі 20-30-х гадоў, той, якай гучала на прасцягу ад Варшавы да Смаленску. Іграў гурт у складзе вядомага мастака і фальклaryста Алеся Ласі і ягоных сяброў з Польшчы Агаты Адамковіч і Пятра Пішчатоўскага. Вальсы, кадры і, відома, полечкі.

П'яных у гэты дзень я ня баўчы. Вяртаючыся дамоў, побач з адноўленым сёлета домам губернатара, цяпер «Белаграпрамбанкам», знайшоў кавалак зялёны кафл XVII ст., такой у маёй калекцыі яшчэ не было.

Жыгімонт-Казімер, сын Уладзіслава IV

ГАМЛЕТ, ПРЫНЦ РЭЧЫ ПАСПАЛАТАЙ

Зьміцер Дзядзенка

Дзея простая, і сюжэт немудрагелісты. У нейкім каралеўстве раптоўна памірае кароль. Ягоная нібыта зразумелая смерць, аднак, выклікае мноства самых разнастайных вэрсій і тлумачэнняў. Блытаніны ў агульнай карціні дадае той факт, што па съмерці мужа ўдава выходзіць замуж за ягонага брата...

Кожны, хто чуў што-небудзь пра творчасць Шэкспіра, пазнай завязку «Гамлете». Напісаная на пачатку XVII ст. (першая рэдакцыя звязвалася недзе ў 1601 годзе), яна дагэтуль застаецца ледзь не эталёнам драматургіі. И кожны артыст із рэжысёрами марыць паказаць съвету «свайго» Гамлете...

Сапраўднасць героя і падзеяў п'есы на дужа ў важна — мы сочым за змаганьнем чалавечага духу. Аднак не-не, дык кране дзесяць глыбі роздум: а ці быў сапраўдны Гамлэт і ўся гэта гісторыя мітусія? Адкуль узяў Шэкспір гісторыю дацкага прынца? З кронікай, як у многіх іншых сваіх трагедый? З расповедаў сучаснікаў?

Энцыклапедыі цвердзяць, што кропіцай Шэкспіравага натхненія быў твор ягонага старэйшага сучасніка ў земляка Кіда. Той «Гамлёт» звязвіўся на якіх пару гадоў раней, але да нас, на жаль, не дайшоў. А вось шэкспіраўскі...

Для мяне гэта п'еса дагэтуль застаецца загадкай. І рэч тут не ў традыцыйным літаратуразнаўчым поглядзе. Трагедыя пра Гамлета ёсьць... карцінай беларускай гісторыі. Праўда, створанай за... паўстагодзідзя да таго, як адбыліся апісаны ў ёй падзеі...

Тут і пачынаецца загадка. Якім чынам Шэкспір за паўстагодзідзя амаль дакладна апісаў нашыя падзеі? А можа, наадварот — галоўныя дзеянія асобы кіраваліся п'есай пра Гамлета як падказкай?

Карона Рэчы Паспалітай

Съмерць Карабля польскага ў Вялікага Князя літоўскага Ўладзіслава прыйшла дужа недарэчы. Краіне пагражала казац-

кая навала. Жыцьцём казакоў была вайна. Іхным рамяством — сеча. Іхным даходам — рабунак. Яны марнелі бязь бітвы.

Уладзіслаў марыў з іхнаю дапамагаю звязаць Атаманскую Порту. Аднак грашовыя справы Рэчы Паспалітай былі настолькі паганымі, што сойм адмовіў уладару ў неабходнасці абвінічыць вайны. Казакі, якія чакалі гэтыя вайны як збавенія, зразумелі: гноўныя паны-шляхта не даюць волі каралю ў вялікаму князю. У выніку — жорсткае падыстаньне.

Казацкія палкі лінулі на польскі ў беларускі землі, нібы паводка, што вызвалілася з-пад лёду. Ім патрэбна была вайна. Хаця б якая. Раптоўная съмерць Уладзіслава ад ліхаманкі толькі падліла алею ў агонь: паны забілі добраца карала!

Жарысты разыграліся на меншыя ад шэкспіраўскіх. А крыві праліліся, як нам цяпер вядома, нават і болей, чым у якой з трагедый клясыка.

Восі тут і пачынаецца наш дээтык. Новым каралём Рэчы Паспалітай становіцца брат Уладзіслава — Ян-Казімер. Узышоўшы на пасад 20 лістапада 1648 году, ён бярэ себе за жонку... братавую. Удава Людвіка-Марыя Ганзага дэ Нэвэр, нібы каштоўны прыз ці дадатак да кароны, пераходзіць да пераможцаў.

Яна даўно прагнула быць каралевай. Нават за Уладзіслава ў 1645 годзе яна ішла толькі таму, што той быў

карапалём. Гэту мажнью 34-гадовую тады брунэтку не спыніла нават хвароба будучага мужа (Уладзіслаў хварэў на падагру). Хвароба мучыла яго настолькі, што нават да алтару караліжаніх неслі на красыле, а выкананыя сваіх сямейных авабязяў ён адклалі на некалькі тыдняў.

Яна выходзіла замуж за карону. І гэтую карону яна пастаравілася потым аддаць Яну-Казімеру. Аддаць дзеля таго, каб ён, у свой чарод, падзяліўся гэтым уладай зъ ёй.

Шлюб уладара быў справай не прыватнай, а дзяржавнай. Таму выбар Яна-Казімера дадзі час не прымалі шырокія колы шляхты Рэчы Паспалітай. Дык паводле кананічнага права гэты шлюб лічыўся кровазъмешальным. Не-

здарма ж у варшаўскім каралеўскім замку незадоўга да шлюбу невядомая зламысльная рука раскідала ўлёткі з надпісам:

*Casimirus rex
germana sorore natus
germani coniugi copulatus
nunquam erit fortunatus*

(Кароль Казімер, народжаны ад роднай сястры першай бацькавай жонкі, злучаны з братавай жонкай, ніколі я не будзе шчаслівым.)

Аднак Яну-Казімеру і Людвіцы-Марыі ўдалося-такі абысьці ўсе перашкоды. Іхны шлюб быў дазволены Папам Рымскім. Праўда, казаць, што захаханы дапамагаюць інёбесы, тут не выпадала — як ужо згадвалася, шлюб рабіўся з узаемнай карысьці...

Прыпадабненнем да шэкспіраўскага напалу жарсыця падаецца й дадзі шляхах. Ян-Казімер да пасаду на карысьць брата Ўладзіслава. Няве-дама, ці то гэта бы тактычна прадуманы ход, ці то цвярзовая ацэнка сваіх шанцаў.

Аднак пазней Ян-Казімер ужо быў такім съціплым. Уладзіслаў неаднакроць скардзіўся блізкім на неспакойнага брата. А ў шляхах колах Ян-Казімер выклікаў абурэнне тым, што сядзіць пупеч карабля ў вялікага князя на соймах — у гэтым бачылі прэтэнзіі на каралеўскі пасад.

Адкрытыя съвіданінія таго, што Ян-Казімер руپіўся пра здаць каралеўскую карону броту, неаднакроць скардзіўся блізкім на неспакойнага

Ганна МАТУСЭВІЧ

Так і творчасьць ідзе па
съпіралі, і кожнае жыцьцёвае
прыцягненьне ці адштурхоўвань-
не стварае сваю съпіраль. Таму ѹ
съпіралі Мужчынскага і Жаноча-
га Пачатку ідуць у такіх
розных накірунках. Мужчынскі
Пачатак імкнецца да заходу і
ня лічыцца з сэрцам чалавека.
Мужчынскі Пачатак пракладае
масты да сваіх дасягненіньня,
стипарочы па сэрцах і головах.

*ступаночы на сэрцах і галовах.
Не ў мазгах рэч, бо ў сваім
патэнцыяле Жаночы Пачатак
утрымлівае тыя ж агні. Але
Жаночаму Пачатку патрэбна
сардэчна вызваленне. Калі ж
Жаночы пачатак прывыкне
жыць дзеля развівіць свайго
патэнцыялу і перародзіць сваё
пачуцьцё сталага даваньня,
тады Жаночы Пачатак выпе-
радзіць Мужчынскі па ўсіх
найшэршых*

*Вучэнье Жывой Этыкі,
Сусьвет Богненны, З-я частка.*

убірайся да сваёй Культуры! Вок! Вэк! Вэк! Да-лета табе тэрмін! А там пастаўлю замок на дзьверы, і ня ўлезеш у хату! Элемэнтарна гэта робіцца! Я за 11 год зарабіў сабе хату. Гэта мая хата! Кнігі гэтыя твае крышнаіцкія павыкідаю, архіў твой выкулю вон, каб і ня пахла ў маёй хаце індуска-мусульманскай культурай. Чуеш? Вон адсюль! Ты момах абрасла, мярцьвечынай у доме съміярдзіць! Тут будзе другая жанчына, якая мянен дагледзіць і дзяцей не пакіне!

Такую вось звязу чую амаль штодня ад свайго мужа. Раней нэрвавалася, а цяпер звыклася, дый дзееці ўжо пазывкаліся. А ўчора ён істотна абнавіў тэкст: «Калі толькі дакажаш сваю пра- вату ўсім, тады паверу ў тваю но- вую рэлігію. А не — дык выкар- чую ўсю тваю Культуру!» Ну што ж! Ён прымушае мяне вынесці наш сямейны канфлікт на людзі. Але што ні робіцца — ўсё да леп- шага. Я надта ўдзячная мужу, што такім вось чынам ён дае мне шанец паказаць Нашую Культу- ру, дзе слова Маці пішацца зь вя- лікай літары.

Некалі мой дзед Міхал хаваў дзесь у прыстрэшку з прыходам немцаў вершы Адама Міцкевіча. Пасцяль колькі ні шукалі — не знайшлі. А я цяпер раздаю па людзях кнігі Жывой Этыкі і свае Дзёйнікі. Адна жанчына папыталася: «Дакуль хаваць?» «А пакуль вайна ня скончыцца», — адказвала. У свой час дзяўчата, мужавы пляменынцы з Рыгі, мяне пайнфармавалі: «У Латвіі шмат сямей разъвязалось на нацыянальнай глебе». Калі я пераказала гэтую інфармацыю тутэйшым, яны толькі пасмяяліся: «Ну, у нас гэтага ня будзе!» Найіўныя людзі! Зрэшты, сыты галоднаму не спагадае. Гэта ў мяне та-
кое дзіця нарадзілася — жарабё з лысінкай, і я змушана была выбіраць сабе такую долю, каб сына абараніць. У іншых таго няма. Будзе нешта іншае, значыць. Усё ж я радая, што выклікала агонь на сябе — сыну палёгка. Вось і мама мая стала нахвальваць Віталіка, а то ўсё раней бэсыціла, і муж так здружыўся з сынам, быццам аднагодкі, а то даўней брахаў на яго, і ў школе настаўнікі ходзяць перад ім на дыбачках, не муштруюць больш, не цягаюць за валасы, ня рвуць сышткаў, не шпурляюць дзёйнікай. А я, матка, выщерплю, нічога. Праўда, мой сын ад такіх адносінай разбэшчваецца: стаў хаміць мне, адкрыта

шкодзяць з бацькам удвух. Ну, але такій бяды. Усе ў нас ужо дарослыя, уключаючы другаклясніка Міколку, і кожны будзе адказваць перад Богам за свае ўчынкі, а я магу толькі маліца за іх, што й раблю.

«Глядзе́ць трэба наперад, а не маха́ць рукамі», — навучала сваіх аблудных унукаў Бабуля Зоня. І гэта ёсьць Нашая Культура. Свайм існаваньнем, як Ганна Матусевіч, я абавязана Ёй, Бабулі. Таму й пішу пра Яе. Наўрад ці апублікуюць гэтую маю споведзь пра Нашу Культуру, але, адчуваю, я абавязана напісаць; як у той казцы пабудаваць за noch мост. Каб по-тым, калі настане дзень, было па чым перайсьці на новы бераг ракі жыцця. Нельга заставацца больш пры старым, ушчэнт забруджаным мысльенні. Ну хоць бы дзетак уратаваць, каб яшчэ шэрым ранкам яны змаглі пераскочыць па маміным мосьці ў Новы Дзень.

Шмат чаго рассказала мне Бабуля, і ейны бедны, песны пакойчык зъяўляўся як бы Міжусеветным Штабам, што злучае съвет фізычны зъ Съветам Нябачным. Яна выслушавае мяне, быццам доктар слухае хваробы ў целе. Выявіўшы немач, яна ніколі не заганяе яе назад ды прыпомніць, як лекаваліся ў такіх выпадках ейныя бацькі й дзяды, дае рэцэпты з Нашай Багатай Культуры. Вось яна расказвае пра маіх дзедку й бабку. «Клемянтына зь Міхалам добра жылі. Ніколі ён слова дрэннага не сказаў ёй. Сёмае дзіця нарадзілася слабенъкае, і сястра захварэла. Дактары ёй сказаў так: «А вы не прымайце мужа, бо рызыкуце сваім жыццём. Не зважайце, ён мужчына, хай сабе ходзіць па жанчынах. — А ён такі, што ня пойдзе. — Тым лепш». Здаецца, я цяпер ведаю таямніцу дзедкавага заўсёднага чытаньяня ксёндзкі (так у нас называлі малітоўнік) ці пакладзенай за абрэзы лыжкі з забаронай мысьц яе... Дзедка памёр, калі я вучылася ў 5-й класе. Прыгожай была ягоная съмерць. Два тыдні ён ляжаў у спакоі, як і жыў усё жыццём. Позна ўвечары сабраліся ля яго ложку дзеці, унуکі, суседзі, жонка. Дзедка нечакана папрасіў хлеба. Унуکі ўзрадаваліся: «Дзедка есьці захацеў, будзе жыць!» А ён укінуў у рот хлебны мякіш і раззвітаўся з жыццём зямным. Маўкліва, непрыкметна

прайшоў ён цераз маё маленства, і сустрэліся мы зь ім толькі цяпер, калі я ўведала ад Бабулі, што ён хаваў Выпісы Польскія зь вершамі Адама Міцкевіча... Культуру Нашу ратаваў, каб не панішчылі яе барбary. З тых Выпісай Польскіх, а яшчэ дома, у Востраве, съпейнік быў на Міцкевічавы вершы — Бабуля шмат чаго на памяць выучыла. Чытаць-пісаць зблышлага яна навучылася ад братоў, а ў школу і дзэвярэй не адчыніла. Пэўна, у гэтай непісьменнасці было ейнае, а празь Яе і ўсіхнае наша выратаванье, бо саўковая песьёдакультура, што ўбівалі нам усім цераз школы, яе як бы й не кранула. И Яна папраўдзе ёсьць той Востраў, што ўзвышаецца над намі ўсімі. О, як лёгка, вольна дыхаецца ў ўйным цесным пакойчыку! Ёй, першай, я прачатала свой пераклад Міцкевічавага «Сну». А яна мне — о дзіва! — цэлую нізку Міцкевічавых вершаў у арыгінале! Што грыбы тыя, маладзенькія падасінавічкі, баравічкі, высушаныя з лета, прыгатаваныя да Каляднага стала. Памяць пра Нашу Культуру... Якую тэму ні закрані, яна пра ўсё дасьведчаная. Ніколі нікога не асудзіць, толькі дасьць падраду, перасыярогу. Іншая реч, як

Фото Анатолия Клещчука

мы скрыстаем Ейны Куфар Ведаў Нашай Культуры. Я завяла асобную папку і запісваю туды ўсе драбніцы, што Яна мне расказвае. А цяпер баюся трываць дома, каб не панішчылі. І Віцю, унука ейнага, папрасіла, каб больш не пісаў мне на Койданаў, ды пісаў на Менск, на Бабулю. Прыйжджаці аднойчы людзі ад яго ў вёску да мяне. Чорт іх прынёс! Патрапілі на вочы мaim бацькам. Тыя пасыля ўчынілі мне праўдзівую сярэднявечную інквізыцыю. Ванда, сястра, узнічальвала допыты на дыбе... Ушчэнт запалохалі тады майго мужа. Ах, гэта ўсё так знаёма! «Враг народу!» — кляімно на шчырым хлопцы-самасейку, на ўсім родзе Матусэвічавым... Вось даведалася Бабуля, што я на 25 сакавіка была на пляцы Якуба Коласа сярод жанчынаў, што адбівалі нашых мужчынаў ал-

мая хата з краю, я нічого ня знаю. Бацькоў маіх ачмурылі. Мая бедная мама сказала мне: «Каб і дзьвярэй да Зоні не адчыніла!» Як забываецца ўсё! Сама ж некалі ляжала з сухотамі, і Зоня вазіла яшчэ яе ў тубдysпансэр... А для майго бацькі Бабуля як бы маці, бо глядзела ўсіх сестрыных дзяцей. Толькі апошняга — Ромку — не гадавала, падаўшыся ў горад. Бабуля зрабіла мне заўвагу: «Чаму ты кажаш так груба: бацька? Трэба казаць: тата».

Але реч не ў назове. Реч у ча-
лавечым сэрцы. Ад яго толькі й
залежыць далейшая эвалюцыя
нашай плянэты...

Як згаварыўшыся, нійбліжэйшыя мне людзі сталі душыць мяне эканамічнай бляка-дай. Гэта была змова Цёмных Сілаў супраць Святла. Яны рабілі гэта не таму, што былі, скажам, мацёрымі бандытамі, яны рабілі гэта з-за страху за свае жыцці. Іхнью чэмру, фанатызм выкарыстоўвалі ў сваіх мэтах царкоўнікі, якія чынілі гэтую агрэсію такса-ма з-за страху, бо на вачох страч-валі сваю ўладу над людзьмі, што пачалі ўжо ўсьведамляць, дзе свой, а дзе чужбы. Мяжа ў гэтым Армагедоне праходзіць па чалаве-чым сэццыям.

Мой бацька стаў папракаць мяне, нас, што ямо мяса іхных съвіней і не адпрацоўаем яго. Справядліва, і тут няма чаго крӯ́даваць. Старым дзядам цяжка ўжо рабіць, а тром унукам есьці хочацца і працаўца ня хочацца. Праўда, мой Віталік, колькі ні гвалцілі яго на працыту гадоў у школе, каб ей мяса — ані ня зьеў. Можа, менавіта дзякуючы гвалту, бо ён ніяк ня здольны пераносіць яго, хлопец рос у мяне вэгетарыянцам. Гэта цяпер ужо, пад ласкавым уплывам бацькі, ён есьць трохі мяса, але гэта цяпер. А тады я паглядзела на сваё дзіця — жыве ж, не памірае, то й я не памру — і адмовілася наагул ад мяса. Лёгка! Муж хай сам для сябе вырашае гэтую проблему, а ўнукам, калі й дадуць што дзяды, дык, урэшце ж, не чужыя яны ім. Так пачалося маё ўваходжаньне ў Жывую Этыку. Кнігі Вучэння я чытала кожную вольную хвіліну. А калі воля? Дома ў жанчыны 5 кутоў і часу няма ані. Вось толькі ў электрычках па дарозе ў Менск, да Бабулы, чытала. Аднойчы заснула з раскрытай кнігай у руцэ. Мая незамужняя сястра, якая жыве разам з бацькам і езьдзіць з вёскі на працу ў Менск, заспела мяне за гэтым заняткам.

«Я прышла в ужас, кагда ўіздзела, какіе кнігі ты чытаеш!» Так пачалася вайна. Вайна між Касьцельнымі ці Царкоўнымі Законамі (у нашым выпадку і царква, і касьцёл дзейнічаюць заадно) і Натуральнымі, Касьмічнымі, бо сястра мая Ванда, перабімжаваная па-касьцельнаму на Тэрэзу, зъяўляецца зацятай прыхільніцай касьцёлу, а я — маці траіх дзяцей. Муж? А што тут крыўдаваць на яго? Вось і Дзіма Таруліс скажаў: «Вы, Ганна, усклалі на яго непасільны цяжар». Так, бо трэцяе наша дзіця нарадзілася на маё жаданье і безь ягонага ведamu. Сама й заплачú за ўсё. Я съмлюся: Міколка ў мяне нараджаўся, як Хрыстос на сене, месца яму не было на зямлі. З раддому мяне выганялі, бо пайшла інфэкцыя грыпу. Якраз была зіма, месяц люты. Дома, у інтэрнацкім пакойчыку, таксама хварэлі малыя Віталік з Вэранічай. Патэлефанавалі майм бацькам на вёску — і мовы нямы, тыя зънямелі ад страху. Пайшла да камэнданткі, упрасціла яе, каб вызвалілі камандзіровачны пакойчык для нас. Паставіла калыску, абвешала яе марляй з часніком — гэтах вартай-нікоў, і нічога, перакачаліся зіму. А к восені, на Акпябарскія пера-

А к восени, на Актаубарськія, пера-
ехалі ў маласямейку. Збольшага
їсім далі па аднапакаєўцы, а нам
як трохдзетнай сям'і выдзелілі
двуҳпакаёўку. І дзякую Богу. Тут
можна жыць. Але пачалі падрас-
таць дзеці, пабольшалі праблемы.
Міколка ў мяне зусім проціеглы
Віталіку. Больши сын у мяне
пустадумак, а меншы — дамавік.
Віталік лёгкі да навукі, а Мікол-
ка — цяжкі. Ён мяне ўдушвае
сваймі ўрокамі, а Віталіка я й ня
бачу, каб ён тыя ўрокі рабіў. Затое
Міколка сам умее адбіцца ад
зласіліўцаў. Мне не даводзіцца
столькі за ім лётаць, як папалёт-
вала за Віталікам, баронячы яго
ад усіх бед. Міколку ўжо не саб'е
са шляху ані трактар, ні танк, ён
сам цяжкі, як трактар. Да шко-
лы Міколка прабыў са мной і добра-
такі ўсмактаў з матчыным ма-
лаком Нашу Культуру. «Ты гадуй
сынка, матуля...» Узгадавала.
Бедная расейскамоўная Міколка-
ва настаўніца! Складаная перад ёй
стаіць задача! Праўда, яна разум-
ная, і ў мяне зь ёй не было канф-
ліктаў, як зь Віталікамі, што
ўвесі съвет гарэў. Але на Віталі-
камы баку — Мудрасць Нябес,
дармо што Міколка — Воднік.
Затое Вэрланка ў мяне — Шалі, і
ёй, маленъкай, ужо давялося
стачы разам са мной па десці.

Фота Анатолія Клечука

КУЛЬТУРА

дзеяй і грацыёзна, як гэта ўмейць рабіць Шалі, танчыць, накроўаваючы агромністae кола на шлях. Памылкі быць не павінна, інакш уся гэтая махіна абрываецца на нас... Гэтай вясной мы з Вэранікай і Міколкам першы раз убачылі бусла ў сваім гнязьдзе. Але ён не сядзеў, ды стаяў і паволі пакручваў доўгай дзобай на ўсе бакі. Добрая прыкмета! I Бабуля мяне папярэдзіла: «Не рабі так, каб гвалт быў!» Аднойчы мы з Вэранікай ды Міколкам забеглі да яе перад адыходам у Тэатар Опэры й Балету. Дзіма на «Рагнеду» нас запрасіў. З гэтай нагоды неяк выкрайла ўжо я са сваім заробку вартаўніка грошы і набыла Міколку вялікай не па назе боты і новыя штаны, бо ў старых неданосках ужо нельга было на людзі паказацца. Але беднасць не загана. Галоўнае, каб дзеци запомнілі Гэтую Падзею. Некалі ж і маім бацькам немаведама якіх намаганьняў каштавала, каб заўезьці нас, дзяцей, аж у Рубяжэвічы ў касцёл да споведзі. Вазіла нас, праўда, ня мама, ня бацька, ды цёця Карольця. Начавалі ў нейкай бабулькай рубяжоўскай. Цяпер касцёл-царква ня дзіва, і я наўмысна імкнуся трymаць сваіх дзяцей падалей ад гэтых установаў, каб яны захавалі павагу да свайго храму ў душы. Не разбураю бажніцу, але й не хаваюся ў іх ад Бога. Зрэшты, пра гэта яшчэ скажу асобна. А на балет «Рагнеда» я прывозіла сваіх дзяцей, бо тая стараўнічнасць так непарушна звязана з нашым цяперашнім сямейным становішчам... Вэраніцы балет надта спадабаўся. Міколку спадабалася катаца на дзядзіцімавай машыне, абодвум — начаваць у незнаймай прыгожай кватэры. Вэраніка, праўда, прыехала засмучаная. Ёй цяжка было зноў вяртацца ў нашыя жабрацкія катушки, дзе ўсяго-ўсяго можна было чакаць ад злоснага таты... Усё ж дзеци ўбачылі Новы Сьвет, і я ўдзячная Богу за Зробленое з Яго дапамогай. А Бабуля паслья мне расказала народныя паданыні — якой ласкавай была Рагнеда зь сялянамі, простымі людзьмі.

Вэраніку мы ахрысьцілі ў касцёле, хлопцаў — у царкве. Ванда — хросная Вэранічына маці. І цётка, чапляючыся за гэту прычыну, усё імкнулася зацягнуць сваіх пляменнікі, асабліва Вэраніку, у касцёл. А я съявідома і ўпарты ім процістаяла. Ім, бо й бацька, і маці былі на баку маёй сястры ў гэтай вай-

не. Ванду бацькі слухаюцца ва ўсім, бо на ёй хата трymаецца. Тут я зайдрошчу толькі самой сабе, бо ў мяне дзеци — чистыя аркуш паперы, мяккі, некрануты плястылін — твары, выдумляй, што хочаш! А ў яе — старыя, прыгнечаныя хворабамі і страхам людзі. Я ёй спачуваю, як спачуваю сваіму мужу, але заўсёды памятаю, што я — Маці і раблю сваю справу. А што інакш будзеш рабіць? Трохі павазіла дзяцей па касцёлах, цэрквях, пазнаёміла іх — ну, і ладна. Далей хай самі выбирайць. Малітвы сама перакладала з польскай, іх вучыла. Адразу дзяды закармілі ўнукай цукеркамі, а як падрасьлі, сталі даваць пугі, а пасля ўзсім з хаты на сене прагналі. І добра зрабілі, бо мае прайдзісветы хату б дзядам перакулі. «Сама ня ведаеш, як у касцёл зайсьці, і дзяцей не пускаеш! У споведзі не былі ні разу. Вунь Міцька (брат) сваіх завёс!» — давала мне ў плечы сястра. А раней за тое, што ўсталівала ў сваёй хате свою мову, плявала на мяне: «Ты ж беларуска!» Я моўчкі выцірала з твару пляўкі. Яна ня ведала, што я — Ліцьвінка, і ў яе не было Радасці, якую ўведала я... О, мае дзеци ўжо прайшли выдатную школу пакутаў і цярпеньня з маленства, і Вэраніка паслья ціхэнка скажа мне пра сваю цётку: «Яна ж па касцёлах ходзіць, хоць бы раз зайшла да бабкі Зоні». «Перахрысьціца ня ўмее, малітвам не наўчаны!» — нападаў бацька на Міколку, калі яго настрашвалі дзяды. А я, не даслухаўшы ягоных натаціяў, хлопца — за руку, і беглі на электрычку, бо ў нас не было машыны, як, скажам, у Міці, каб прывезыці хоць хлеба й малака Бабулю. У нас і ў саміх часта не было хлеба й малака, але ж мы малады. У нас і руки, і ногі, і вочы, а Бабуля з хаты сама ня выйдзе. І добра, калі хто зойдзе да яе, а калі не... Мінулым летам дзяды ўзялі нас у такія моцныя абыцугі, і Вэраніка, упоцемку седзячы на сене, часта выдыхала да мяне зусім як пакутніца: «Мама, мне здаецца, што мы зусім адны на съвеце. Бабка і куранты!». А то ўспомніць Вэраніку зь Міколкам старое жыццё: «А гэта было, калі яшчэ тата быў з намі!». Тым летам мае малья дзеци сталі дарослымі. Не, ведама ж, яны заставаліся дзеци, але навучыліся за ўсё плаціць самі, як тое й павінна быць у жыцці. Не было грошай, каб завезьці іх да Бабулю. Я зьбірала на звалках анучы, паперы, бу-

тэлькі. Здавала гэтыя адкіды, як мы кажам, жыду, і на такія вось заробкі купляла дзециам марожанае, пірожнае — траба дать дзециам радасць — ехалі ў электрычках зайцамі. Мне жудасна было пры думцы, што мае дзеци і буду дзяды ведаць Бабулю! Але цяпер буду дзяды ведаць, бо Вэраніка сказала: «Мамачка, калі ў цыбе будзе што-небудзь смачненъкае, ты нам не давай, а завязі бабцы Зоні». Міколка мне надта добра памагаў у тых паходах па звалках. Пойдзем з ім у безграшоўе ў вандроўку ці на роварах ездам, а ён мне бутзелек накалупае, што грыбоў у лесе! Ну й людзі памагалі нам, часта й зусім незнаёмія, хто разумеў, за што я тузяюся. Уставала а палове на чацвертую, усю чорную работу імкнулася перарабіць за дзядцем, каб дзяды ўжо ня надта раўлі на іх. Вечарамі ўцякалі на вогнішча. Міколка яшчэ зь вясны назапасіў запалак, паперы, запальнічак — на роспал. Браплі гэтае дабро, ліхтарык і, як сцямнне — церас плот, каб ня рыпнула брамка, каб ня ўчулі дзяды (!) — на выган. Аднойчы напала на нас Гарбузішына сучка Цэра. Жах! Вэраніка лезла на вуліцу як чарапаха, крахтала, як жабка. Згледзела Цэру — як страла, узяла назад, у дзедаў сад! І ад дабра Міколкавага адраклася! Рагочам цяпер, успамінаючы тэя бай. Дзеді любяць такія хованкі, ды яшчэ, каб дарослія ўдзельнічалі ў іх. «Мама, ты найлепшая на съвеце!» — найлепшы падарунак для любой мамы. Заканамерным вынікам такога вось суворага лета стала нашая з дзецимі паездка на Аршанскую бітву, ці то дзень народзінаў Найсвяцейшай Панны Марыі. Хаваю пакуль дома «Навіны» з нашымі фотадзымкамі.

...Устану гэтак сядроў ночы. Дзеді салодка съпяць на сене. Апранаюся, каб ехаць на ровары за 15 км да Койданава. А там зноў пераапранаюся і бягом на электрычку да Бабулю. Ягад ёй у лесе назыбіраю, зёлак розных, сёе-тое з агароду, але апошняга зусім як бачыла съветльяя валасы ды туфлі ў вітальні. А нічога. Я папрасіла ў мужа дазволу прыйсці ў свой пакой. Тады яшчэ ў яго быў такі вінаваты выгляд і зусім не было гэтай унармаванай сёньняшніяй агрэсіі. Разгарнула свае паперы, выкінула адтуль бел-чырвона-

белы сцяг, падарваны мне Вольгай Кацянковай з нагоды прыніцца ў грамадзянства БНР Віці Матусэвіча... Гэта платя, трэба прыніцца. Даставала свае тры вершы, напісаныя некалі ў юнацтве па-расейску і перакладзеныя цяпер па-Ліцьвінску. Ляжаць яны даўно ў «Нашай Ніве» і ў маіх сяброў. Сярод іх вось гэты, як на цяперашні момант напісаны:

Ні рэўнасыці, ні зайдзрасыці, ні злосыці

Ні да каго няма.

Выправіла ў «Наша Слова». Хай і там пачуюць Ліцьвінаў. Гэта ж я проста слова прыгожыя, жыцьцё ў іх укладзена.

Калі муж пачаў бушаваць, далікатна напісала съвякрові, выправіла ёй беларускі каляндар садавода і агародніка ды фотадзымак мяне з Бабуляй і трymа мaimi дзецимі. Надта дорага гэты здымак каштаваў мне. Віталік у мяне — Блізняты, вось і разрываўся, бедны, між бацькам і маткай. Аднойчы я ўгаварыла яго паехаць да Бабулю разам з намі. Узялі фотаапарат Адаменкаў. Муж уведаў пра тое, аж пачарнёў ад злосыці. Схаваў мае басаножкі. Ну, я набула старыя, ды паехаі. Зі Віталіка то й пачыналася ўся гэтая бура. Я не хацела дзяляці маіх дзядцей, але далей ісці з намі яму не па сілах было. Я зразумела гэта, калі яму зрабілася блага на Чэрвенскім рынку, покі мы хадзілі набываць прадукты для Бабулю. Гэта яго другі прыезд да бабкі Зоні. Усё ж добра, што нас сфатаграфаваў Сяргей. Жыў адзін час у яе хлапец-турэмшчык, покі мы яшчэ не адкрылі далкам для сябе Нашай Бабулю. Ну, добра. Фотадзымак — гэта дакумент, памяць, як і запісы. Таму так і бяцца гэтага Святла ўсёмыя. А басаножкі старыя аднойчы ня вытрывалі, падраліся. Добра, што ходзілі ў Койданаве, ня ў Менску. Я разбулася, торбы цераз плячу — іду па асфальце басанож. Нейкі мужык-удавец ішоў з роварам, пашкадаваў мяне. Адбіўся ад свай кампаніі мужчынскай, узяў мае торбы. Падвёз да «Люксу», а дадей зноў сама панесла.

Съвякру ўлетку двойчи высылала нам даляры ў капэрце і двойчи іх скрадвалі. Але гэта добра. Во муж падбіваў Вэраніку на перадзел шматцы, што высылала ягоная цётка Надзяя з Аўстраліі. Баяўся, як і мае бацькі, што «Ганька ўсё пазвоецца турэмшчыкам, гэтым кацапам». А Бабуля мне сказала паслья: «Ты мне нічога іхнага не вазі. Раз яны ня ходзяць, мне яно ўсё роўна на пользу на пойдзе».

Аж нарэшце пад Зьвеставаньне прыхадаў й сама съвякру з Літві. 75 гадоў старой, і выправілася ў такую далеч. Прывезла ўсяго. Ну, пашумела трохі на нас з Вэранікай, і тым канчаткова разъబіла даччыны дзіцячыя ілюзіі. «Запрэцца ў школе, і пішашпіш! Што яна там піша? Будзе ўжо трох пісараў!» Звадзіла ёй з царкви 22 сакавік на Саракі, сорак мучанікай, значыць. Дзів съвечкі купіла на апошнія грошы, што ў мяне заставаліся. Якраз жа аддала ўвесі заробак свой на курткі для Віталіка й мужа. Дала съвякрові съвечачку, а сваю паславіла за Кастуся Каліноўскага, якога павесілі ў гэты дзень. У царкве маліліся па-стараславянску, казалі па-расейску, напрыканцы яшчэ настрашылі, каб на сікты не ўступалі. Як і ўсе, адстояла на каленях, толькі жагнілася пляцірнёй ды не тримала пальцамі. Мусіць, спраўна ўсё выконвала, бо нейкі мужык нахваліваў мяне: «Добра, добра!» Толькі крыж не цалавала, бо непрыемна было, то ў нечыніла гэтага фарысейства,

хочы съвякру і настойала: «Ну, пацалуй! Што, табе няможна?» Змаўчала. Пазваніць на Віцебшчыну звадзіла съвякру на пошту да Барташэвіча. І настойліва запрашала яе прыехаць на ўсюю бацькаўшчыну ўлетку, на рускага Пятра, съвята, што нада шануецца там. Сяргей Панізінік мяркую арганізаць там фест. І добра было б сабрацца нам усім разам у тым месцы.. А ёй так хочацца пабачыцца з радзімай! О, гэтыя загарадкі, катушки, секты! «Цэрквай многа, а Бог — адзін», — і яна ж казала добра ў свой час. У гаворцы і лістах я называю яе Мамай. Ці здоле ж яна разбіць катушку у сваім сэрцы? Ці прыедзе ўлетку? Бабуля сказала: «Калі ў яе ў сям'і ўсё гэта было, то яна пойме...» Было ў яе і горш, мусіць, але ці зразумее?.. Гэта Бабуля абараніла маіх дзядцей, сказаўшы, што дзядам ня трэба шумець на ўнуку, бо ў іх свае жыццё. Але «такіх, як Яна, мала» — прызнала гэта і цётка Маруся, жонка дзядзікі Ромынябожчыка. Яшчэ бабуля казала, што жаніцца трэба з адной нацыяй, значыць, каб падыходзілі адно аднаму. І цяпер я думаю, што ейныя бацькі з Вострава Караліна Валерыя і Ян Матусевічы адпавадалі, бо інакш адкуль бы ўзяліся такая прыроджаная вытанчанасць, такая раскоша ейнай душы?

«Что это Вы всё пишете?» — хлопцы на дзяджурстве папыталіся ў мяне! «Ат, рабіць няма чаго!» — адказала. (Асьцярожней трэба быць!) «З запісу пачынаецца гісторыя», — слушна казаў у свой час Сакрат Яновіч, які коліс «цераз усю мяжу в-в-валок» для мяне тоўстую книгу Міцкевічавых вершаў.

«Ты мяса не ясі, ты бальная на шызафренію! Нашто ж гэдак нічышца, калі ў нас ўсё ёсьць?» — кричала на мяне сястра. Але Бабуля аддавала апошніяе, каб выправіць пасылку Віцю. Пасыля сядзела ў адзіноце бяз хлеба, без малака... Помню, аднойчы прынесла ёй назад кукурузныя шматкі, што я ўлезлі ў пасылку. «Ну, я ёсьці іх на буду, можа, другі раз пашлем». Ах, Бабулечка!..

Аэ Марыя!

Бягучы у жаху злыя сілы... Покі пісала, усё гучай ува міне матыў з альбому «Святыя вечар», падараванага Дзімам. Даўно, яшчэ ў Рызе, пад час дзеяньня (адразу ідзе дзеяньне, паслья занатуўанье) «Вечаровай Латвії, убачанай вачыма ранішнай Ліцьвінкі», мне прысыніўся сон: бягучы у жаху з лесьвіцаў уніз папы, ксяндзы. Толькі апраткі іхнія чорныя, як цені, за імі імкніцца. Была ў вёсцы ўчора, гаманіла зь цёткай Карольця.

— Ну што робіць нашая пакутніца Зоня? Пэўна, сядзіць, як крот у нары, адна? — плачучы, найперш папыталася цётка.

— О, не! Яна ўсё ведае і бацькы больш за нас, відущых і хадзячых.

— Трэ было б неяк у споведзі ёй пабыць. Мама мая ляжала не-калі, то я аж зь Дзераўной тры разы ксяндза вызывала. Цяпер жа ў іх машыны ёсьць. Толькі заплаціць трэба ім. Яна ж сама ня можа дайсці. Гэта ж нам ганьба будзе, калі я зробім.

Дзякую, мудрая цётка Карольця! І праўда, трэба б схадзіць у Чырвоныя касцёл, дзе я замаўляла імшу па ўсіх памерлых Матусевічах, дзе выкупіла «Пана Тадэвуша» ў

12

Прымерны Сцэнарый Усенароднага празніка едзіненія Беларусі і Расіі «СЛАВЯНСКАЯ СВАДЗЬБА»

Абаснаванне: мнагатысячнае шэствіе і празнік прадземанстрыруют у піку нацыяналістам і другім дэструкційным сілам волю народа к вассаедзіненію с вялікім рускім народам. Будзе разрапон мнагалетній дземаграфічскай крызіс.

Урэмы правядзенія: пракрасны летній дзень ва ўрэмы засядання органаў УСЯРУСІ, празніка едзіненія ліба празніка горада. А пагодзе нужна спрасіць у сіноцікаў.

Атрыбуція: цвяты, музыкальныя інструменты, аграмадныя бутлі зі сівухаю.

Музыкальнае саправаждзеніе: студзенты кансерваторіі і другія музыкі іграюць туш і мэндэльсона, полечку-трасуху і барыню. У каго нет голоса, слуха і музыкальных інструментуў, пусьць паюць «Мы беларусы с б атска русью...», «Ах эта свадзьба пела-пела-пела...», «Цячэ вада ў ярок...», «Слушай, чёшча, друг радной» і г.д.

Ідея такава: С цэлью усенароднай паддзеркі сі нізоў праца едзіненія Беларусі і Расіі і ў чыста славянскіх традыціях арганізовыватся «Славянская свадзьба» сі пеinem і пляскамі. Учаснікі празніка дзеляцца на мужчын і жэнщын. Жэнщыны сабираюцца на плошчадзі Незавісімасці, адзеты в белыя плацьца і туфлі і с фатамі на галовах. Це, кога не імеет фаты, надзеваюць вынутую із сумкі старую цюль ілі абвязывают голаву кружавамі. Эта будзе нявесты. Мужчыны пусьць сабяруцца на пляцы Коласа в чорных касцюмах, с атглажанымі галстукамі і с бутаньецамі у пятліцах. Эта будзе жаніхі. Скапіўшысь, обе групы па сігналу («Прашчанне славянкі», ісполнене гарністам) начынаюць дэзвіжэніе к Акцябрскай плошчадзі, на бо́льшее прыдатнай для такова рода празнікаў.

У пэўным месцы, напрымер, возле Жалезнава Фелікса гарніст іграе дамам туш. Па этаму сігналу нявесты пачынаюць мальвацца, дастаўшы з торбачак і кішэні ў зеркала, пудру, памаду і прочую жэнскую амуніцыю. Глаўнае — прайвіць ўкус, не упадаючы талпе размалёваних кікімар. Вазможна упатрэбленіе пары-коў і іншай успамагацельнай вутвары. Радасна паюц кімвалы, брацаюц бубны, зывініць гармонік. Звучат съветлыя песні славянства.

Еслі на пущі к жаніхам паявяцца цэлі недавумкаў, жаждушчых іспорціц празнік, жэнщыны далжны прарвац іх. С крыкамі «Я хачу вассаедзіненіца», «Пусыцце, Усярусь!»,

«Хачу замуж!» дамы брасаюцца на шэі страхаў парадку. Еслі це прадалжалоупорстваваць, дамы абращаюцца на іх сваю нерастрочаную чуцьцевасяць і с крыкамі «Тагда вассаедзінімісь зі мятнам!» пакрываюцца пацалуямі і цвятымі ліца і шлемы маладаў, віснут на магучых шэях і дрыгаюц на гамі. Фэміністкі могуць выражыці свой пратэст крыкам, тупатам ног і ўлююканнем.

Кагда патокі інь і янь сальлюнца ў экстазе на плошчадзі Акцябра, увіду адміністрацыі презідэнта, паяўляецца Тамада, он же Аратар, с громагаварыцялям. Тамада не даёт празніку ператварыцца ў банальну вакханію, ўносіц прадлажэнія, выкryківае дэзвізы і лозунгі ѿбшаславянскава садзержанія, крычыц горка, брасае ў талу жыта з кішэні, кароча, тамадзіт. Зачытывает пастанаўленіе:

«Мы, учаснікі празніка сімвалічнага вассаедзіненія «Славянская свадзьба», прызываю і трэбуюм:

1. Аб'явіць саздание вялікай строны УСЯ РУСЬ.

2. Гасударсцьвеннім языком Усярусуі аў-яўць трасянку, што не была абідна вялікому рускаму і мнагастрадальному беларускаму народам.

3. Выдающамуся Інтэрнатуре, презідэнту Высшага Савету Усярусуі прысьвоець пачотны пажыўненны тытул Глаўнаед (Глаўный едзініцель) ліба Усярусяед. Назначыць яго Пасажаным Атцом Усярусуі с паследуючай каранацый і чэстваваніем. Горка!!!»

Каранацый праізвяці тут жа падзвуки васторжанай талпы. Еслі сам Глаўнаед пачаму-ліба атсутствуе, каранацый яго партрэт.

Зацем можат быць аў-яўлена расыпіціе сыпіртных напіткаў с мардабоем і атпраўленіем вассаедзініцельных і другіх есьцесьвенных надабнасцей у лепшых традыціях сінябокага славянства.

Са съязой ва ўзоры — Старая Панна

Бо заплата за грэх — съмерць, а дар Божы — жыццё вечнае ў Хрысціе Ісусе, Сладары нашы. Рымл. 6:23.
БЕЛАРУСКАЯ ЭВАНГЕЛЬСКАЯ ЦАРКВА
штонядзелю ў Менску а 17-й гадзіне:
вул. Любімава 21-56,
тэл.: 279-71-31, 270-89-87;
штонядзелю ў Асіповічах а 11-й гадзіне:
вул. Леніна 40, тэл.: 20-840.

ТАНЮСЫНІТКО
віншуюць
з Днём нараджэння
далёкія і невядомыя
прыхільнікі яе
съмелай творчасці і
творчай съмеласці

ПРЫВАТНЫЯ АБВЕСТКІ

вітанні

Сладарыня Судзілоуская, мы цябе разумеем. Трымаймася сваіго. Дзякую за мухансаць. Жыве Беларусь Казакоў.

Вішум і генадзій Альбіну Семенчуку з нараджэннем дачкі.

Хай расыце здоравы і Багі яе любіць! Улад і Парыса

Вішум Уладзіміру Віталі з нараджэннем сына. Каб быу

здаровы, як дуб скарбовы, а Долю на Радзіме здабывау. Улад і Парыса

Вішум Вольгу з нараджэннем дачкі. Хай прыгожа расыце —

малыца за хапон трасе! Здароўя і Шчасны Допіл Улад і Парыса

Вішум Васіля і Алену з нараджэннем дачкі. Хай радзіць

Нашыя Багі ёй Шчасную Допіл. Улад і Парыса

Музіканту Беларусь вішуму з Днем нараджэння легендарнага беларускага блізу, знамітага гітарыста Леаніда Вярэніча

Гушчынскую Людмілу вішуму з народнінамі. Зычу каҳаныні,

волі, акыццяўленыя самых запаветных мараў. Брат Iгар

Наташа! Вітаю цібце і спадзіцца на сустраку. Усыхніх, гусь будзе добра! «Арганізацыя»

Насычка, капі я чымсыці вінаваты перад табою — даруй. Ты

тэсце роўна самая пешшая! Massimo!

Аленка С. Г. Штосцы на ўсё складнае ў нашым каралеўстве, ажно

сарица, здаецца, вось сьпініца, ды і горле неікі цяжкі камень так засеў, што варт дыхаць ўсё цяжкі і цжай. Сяржук

Шчыра хадаць Віктару Г., абарону рабочых, замінец выгляд

беларускага рабочага. Віктар Странапей

ідея

Каму заміналі дрэвы пя рэдакцыі «Беларускай Энцыклапедыі»?

Здаецца ж, пісьце на іх было звычайнай, а не чырвона-блізай.

Чытчы з Менску

Лукашызм — фальшык. Тэадор

Жыве справа! Чэ Гэвары! Лістуице: а/c 40, 210033, Віцебск

Яксы-відзідзе зорніцца, Соніца на мэе спадарожніка. Напішам

новы падручнік? Соніка (самае галоўнае)

Адночыні Вожык трапу на Месяц. Гадамуя, самотны: «Дзе мae

Соніка?» Вожык

Ізноу ты, Лішнік, за сваё: заходня, усходня... Мы — Беларусы!

Адмараоз

Лепш атэгі, чым фанаты. WOOD

Нацыяналь-дэмакраты — лад новай Беларус. Адраджэнне за

ВОЛЯ! Жыве Эўрапейская!

Лепін Болей да лепін! Удзары дэмографічна-інтелектуаль-

ным выхадам па «Бульонскай» станцыі! Крывіч

Бел-чырвона-блысціц — сыгніт Хрыстос! Нацыянальная ідэя

Беларусчына, беларуская музыка мусіц быць бездакорнай,

найдасканалай — каб неіцы наўшыціся хрысціянскі, Божы

змест. Нацыянальная ідэя

Беларусь перамагае любою і верай, а ня гвалтам або тэрорам.

Беларусь — гэта съяўтве. Вясна-2000

«Ніхай не сумніваюцца сэрца Вашав. Веруіце ў

Мінск». Яна 14:1

Господ ёсьць Духам, а дзе Дух Господа, там свабода. II Кар. 4:17

Дык ёштэ на гэта скажам? Калі Бог з намі, дык хто супраць нас?

Рым. 8:31

Хачу цімчынай піва. Верасьцец Вяйнтра

Невіту ўважае паставленія на вялікай вышыні, а заможныя са-

дзяць нізка. Э.10.6

Пераклад: Іцэв атэгі. Наталья Базылеві

Адна з прычын нашае слабасці — рознасць бачання ізты

— краіны, у якой мы хочам жыць — Крывіч, ВКР, Реч Паспалітая, БНР ці Рэспубліка Беларусь. Яўген Малікай

Жыве «Наша Ніва» — праудзівай беларускай газетай! Казакоў!

Папусы ўсе тыя дыктыкі ды ішчы, хто кажа: «Беларусь»,

«віёлка», «бізора», «вілікі», «рыспубліка Тылібан», «тыльбічынне», «мілённаў», «Іўропа». Заўважік

Калі мы ўсе маём імянага дачыненія да Русі і нас не абмаскальвай, а менавіта «руспікуюць», навошта тады звачца

Беларусі? Казакоў!

Стараваць альт-ігравильна партыя для тых, хто замест

універсалных гавар-гавору карыстаеца неўніверсалными

словамі: казаць, гаманіць, мовіць, гутарыць. Казакоў!

Гаварыць, гаварыць... А я меналікі такі, Гіхто не разуме, бо

таму што... (індыкі). Той самы

Нія рускіх — ні ўсходніх славян, якія ўсходніх славян —

на рус. Есць з асобнай усходнеславянскай, альбо рускай, на-

роды. Прауда, адзін з іх ужо амаль абмаскалены. Казакоў!

кантакты

Даламажыцце дастаць зъвесткі пра месца паходавання КЛейн. У

ПА